

Camelia BURGHELE, La nuntă în satele sălăjene. O lectură antropologică a tradițiilor nupțiale, București/ Zalău, Editura Etnologică/ Caiete Silvane, 2014

Lucrarea Cameliei Burgele este o reușită incursiune diacronică în cel mai spectaculos dintre riturile de trecere, cel dedicat căsătoriei, aria de referință fiind zona etnografică Meseș. Așa cum arată în argumentul prin care își deschide volumul, autoarea are o dublă intenție: aceea de a actualiza informația etnografică relativă la temă, fructificând în același timp studii anterioare, unele dintre ele pe nedrept uitate sau ignorate (cum este cazul „monografiei folcloro-sociologice” elaborată de cercetătorul polonez W. Truszkowski în satul Treznea în iarna anului 1938) și slujindu-se de abordările actuale datorate evoluției disciplinelor etnologie și antropologie, în care se înscriu și contribuțiile colegilor săi de generație.

Conceperea în această manieră a demersului său a imprimat atât ritmul și traseele cercetării de teren, cât și structurarea studiului în sine. Astfel, aceasta este alcătuită din două părți principale ample care urmează firul evenimentelor preliminale, liminale și postliminale, mai întâi din perspectivă etică și apoi emică. Un loc aparte îl deține prezentarea în detaliu, outside și inside, a prilejurilor de întâlnire și cunoaștere, de armonizare a relațiilor de gen (*haba* – șezătoarea, *danțul la șură* – hora duminicală, *verjelul* – petrecerea de la încheierea colindatului și *mărsul pă didic* – lăturenitul feciorilor sau vizitele în alte sate), precum și a momentelor care prefațau nunțile țărănești (*șiratăul* – ultima petrecere la casa miresei, *strigările* sau *vestirile* în biserică, *dusul zestreii*, *îmbălțarea miresei* – pusul voalului).

Punerea sub lupă a acestor secvențe, precum și insistența asupra descrierii costumului ceremonial și transcrierea repertoriului ritual-ceremonial și liric ritual completează în mod sugestiv imaginea fastuoaselor nunți tradiționale sălăjene. Acestea li se adaugă un appendix absolut necesar și inedit în același timp: festivizarea excesivă a nunții actuale, cu toate mutațiile structurale, funcționale și de rol pe care le presupune procesul marketizării tradițiilor.

În partea a doua autoarea optează pentru reconstituirea scenariului nupțial prin metode narativ-descriptive și provocarea performării repertoriului, oferind măsura competenței folclorice a unor persoane care se bucură de prestigiul comunităților în virtutea rolurilor ceremoniale pe care le-au îndeplinit de-a lungul timpului. Este un discurs plurivocal – prefațat de intervenții minimale ale autoarei – care creează cititorului impresia că mai vechii protagoniști ai nunților sălăjene (o drușcă, un muzicant, o nănașă și un nuntaș oarecare) au preluat conducerea anchetei. Descrierile nu sunt nici tehnice nici atât de scrupulos descriptive, ci mai curând sunt încărcate de nostalgia timpurilor trecute și au farmecul vorbirii locale; în plus, urmează sinuozitățile amintirii și ierarhizează secvențele după criterii subiective. Astfel ni se oferă o imagine de caleidoscop a ceea ce specialiștii numesc „variații locale” și „dinamica tradițiilor”.

La nuntă în satele sălăjene este scrisă într-un stil alert, cu unele reveniri și spirale temporale pe care autoarea le-a socotit oportune; este o carte în care savoarea graiului local se îmbină în mod cuceritor cu discursul pertinent științific.

Ceea ce atrage dintru început este echilibrul păstrat de Camelia Burgele între nostalgia trecutului și trăirea pleneră a prezentului, între descriptiv și analitic, între ineditul local și constantele ceremonial-rituale universale.

Narcisa Alexandra Știucă
Universitatea din București
România

Radu CERNĂTESCU, **Literatura luciferică. O istorie ocultă a literaturii române**, București, Cartea Românească, 2010, 357 p.

Încă de la începutul volumului, autorul optează *Pentru o antidogmatică a lecturii*, prin recuperarea tiparelor și arhetipurilor aflate la limita dintre *cultură și transcendență*. În acest sens, scriitorul deslușește, și chiar demonstrează, limitele grilei de lectură oferite de criticul G. Călinescu, și insuficiența acesteia. „Intenția noastră nu este însă un război declarat puzderiei de discipoli călinescieni care (...) au instaurat o critică totalitară, reducând actul literar la ambalajul lui estetic și pierzând printre floricele de stil voluptățile noetice pe care le oferă palierul mistic-aplicativ al (sub)textelor scriitorilor inițiați” (p. 8–9). Cu alte cuvinte, hermeneutul Radu Cernătescu demontează receptarea postmodernă a conținutului istoriei literare, pledând, în sensul lui Roman Jakobson, pe înțelegerea *mesajului* transmis de literatură, mai ales prin intermediul textelor unor creatori români, și mizează pe o anumită întoarcere la categoria *sublimului*, în sens larg. Începe cu unele „tradiții rozicruciene românești”, ilustrate de un metafizician aflat la curtea principelui Gabriel Bethlen al Transilvaniei, și anume Johann Heinrich Alsted, urmând apoi cu spătarul Nicolae Milescu, enciclopedist român din secolul al XVII-lea, care ar fi primit influențe indirecte din partea constantiniștilor (această *militia crucifera* a Orientului), și care a întreprins călătoria în Siberia și China, după modelul inițiatului absolut. În capitolul *Nașterea naționalismului esoteric românesc*, exegetul consideră că Moses Gaster, Moses Schwartzfeld și Lazăr Șăineanu sunt reprezentanții acestei paradigme, apărători ai folclorului ca fundament naționalist, cel dintâi fiind și un fel de mentor al lui Mihai Eminescu, precum și acela care s-a referit în mod constant la o *metaliteratură europeană*. Lui Ion Budai-Deleanu, alt „iluminat”, i se atribuie, printr-o operație aditivă de valoare, cu un titlu inspirat, *Divina Țiganiadă*, apropiindu-l astfel de renașcentistul Dante Alighieri, dar și de poema burlescă scrisă de „filosoful necunoscut”, cum semna L.-C. de Saint-Martin. Tot aici, în subcapitolul *Harap Alb și emanciparea Americii* se face o legătură paradoxală, totuși bine argumentată, între simbolurile greu de descifrat din expresia „d'alba țigănie” și eliberarea sclavilor, tendința de globalizare *ante-globalizare* fiind aproape evidentă. Așadar, „orice hermeneut onest nu se poate pronunța decât entuziast și elogios despre revelațiile filosofice ale poemului masonului nostru transilvănean, un poem care, sub toate aparențele parodice și etnografice, inerente unei disimulări inițiatice, reia finalitatea solemnă a vechilor scrieri cu cheie”. Se continuă apoi discuția despre masonii români care au lucrat la temelii Occidentului, urmărind numeroase filiații, încrângături și influențe concrete sau teoretice, dar și prin interpretarea aplicată asupra textelor. Uneori, Radu Cernătescu devine autoironic, apelând la titluri hilare precum *Câte ceva despre îngerii luminii și certificatele lor de zbor*. Totuși, scriitorul adoptă, în general, un ton destul de serios și ușor excedat de propria erudiție; de altminteri și în capitolul *Preromatismul – o mitologie a alpinismului spiritual românesc*, unde invocă diverse nume de călători memorialiști, precum Dinicu Golescu, Costache Conachi, Gh. Asachi, C. Negruzzi, Alecu Russo, V. Alecsandri. Astfel se ajunge la *Farmazonul din Mircești*, se pare inițiat la Paris prin intermediul unei loji paramasonice, aflat totuși

permanent într-o stare de „neimplicare activă”, și bun cunoscător al *commediei del'arte* pe care o transpune pe teren românesc. *Eviscerarea mitului* este continuată de către Dimitrie Bolintineanu, considerat creator al primului roman inițiativ de la noi, lucru susținut cu argumente istorice, dar și textuale. În sfârșit, în secțiunea *Prolegomene la o mistică eminesciană*, cercetătorul descoperă, la modul estetic, adevărata insulă a lui Euthanasius, situând-o adecvat, și transfigurează instrumentul cunoașterii la Eminescu, *oglinzile de marmur negre*, cât și dubletul lor acvatic nu sunt doar expresia unui interes spiritist, ci mai ales decantarea în metafora poetică a unei gnoseologii și filosofii metafizice” (p. 142). Radu Cernătescu duce mai departe analiza Rosei del Conte, în legătură cu bibliofilia eminesciană, mergând până la izvoare mai puțin știute. În fragmentele dedicate lui George Coșbuc, poet îndeobște preocupat de *Cântarea Cântărilor*, revelează unele subterane comparatiste, precum și destule referențialități oculte legate de creația acestuia. Făcând asociații ideatice surprinzătoare, profesorul timișorean găsește câteva puncte comune între parabola celor patru cavaleri apocaliptici și, surprinzător, culoarea măștișoarelor la români, explicând în context simbolismul cosmic al cromaticii respective. De la istoria literară se trece subtil la istoria propriu-zisă, urmărind *francmasoneria transilvăneană și capitalul ei numit tradiție*. În concluzie parțială, „departe de a fi exhaustivă, interpretarea de față și-a propus doar să arate că înainte de călăuză Dante, dar în prelungirea acestuia, Coșbuc aflase deja instrumentele ideale de investigare comparativă a tradiției noastre populare” (p. 167). Investigând secretele saturniene ale poemelor bacoviene, *monotropia* și meditația melancolică specifice, interpretul mai descifrează înțelesurile pietrelor prețioase din scrierile simbolistilor români: opalul (la Gabriel Donna), smaraldul (la Al. Obedenaru), rubinul (la D. Karnabatt), safirul (la Gh. Orleanu), agatul (la G. Bacovia). Deși misterele vechi sunt aproape evidente în romanele lui Mateiu Caragiale, sondarea acestora are loc mai în profunzime, *sub pecetea tainei și a trandafirului* fiind două amfibolii predilecte pentru acest scriitor, și desigur, *călătoria*: „Numiți *nobili călători* după exemplul miticului lor înaintaș, Christian Rosenkreutz, rozicrucienii au ascuns în clarobscurul lojilor masonice alegoria călătoriilor inițiatice, făcând din aceste pelerinaje mai mult sau mai puțin imagine un adevărat *modus vivendi*”. Tot aici, detaliind aspecte heraldice, ori în legătură cu arborele genealogic, dar și de hermeneutică propriu-zisă, se ajunge la concluzia, preluată de la N. Iorga, că fiul lui Ion Luca Caragiale „era așa de superior, încât nici contemporanii nu l-au înțeles deloc” (p. 210). Scrierile mateine devin astfel o sinteză a Levantului, „o lume descentrată sub greutatea protocronismului și a lozincilor lui” (p. 219). Autorul redeschide *cazul Urmuz*, aducând noi argumente în sprijinul posibilităților misterice din concisele, dar pline de semnificație scrieri ale avangardistului în cauză. Urmând asemenea deschideri, care conduc până la o mistică a dadaismului, se constată că mișcarea respectivă culminează cu „îndemnul la eradicarea retoricii ideilor prin tratarea cuvintelor ca un corp autonom în care germinează continuu transcendența” (p. 230). Este menționat, de altfel, și Ion Vinea, într-un studiu simetric, referitor la anarhismul tradiției și tradiția avangardei. Dincolo de elementele seducătoare provenind, de pildă, din tainele alchimice și altele asemenea, detaliate datorită unor tratate sau manuscrise din Evul Mediu timpuriu sau târziu, argumentația revine mereu pe tărâm românesc. Despre manipularea lui T. Arghezi aflăm că presa de stânga a vremii se străduia din răspuțeri să sublinieze *exagerarea apologetică* Arghezi = Eminescu. Mai puțin surprinzătoare însă este încadrarea lui Mihail Sadoveanu în arcanele masonice, proza *Creanga de aur* fiind o expresie de netăgăduit a intruziunii arhetipurilor în realitate și ficțiune, iar eseistul Cernătescu realizează o impresionantă interpretare onomasiologică în acest sens. Spre sfârșitul cărții, asistăm din nou la o paralelă mai puțin obișnuită între Eminescu și Sadoveanu, având ca mediator comparatist o celebră gravură dăruiană. Decriptând parțial misteriile lui Zamolxis, universitarul timișorean induce un parcurs mai adânc către înțelegerea teoriilor lui Mircea Eliade, și se întoarce în cercul inițial, sugerând implicit relaționări cu *balada Miorița*, prin motivul sacrificiul tânărului păstor. În acest solid

și seducător demers referitor la relația dintre științele oculte și literatura la români, se face apel la sursele cele mai autorizate, și este pusă în valoare întreaga măiestrie interpretativă a autorului, invitând la reconsiderări în ordinea analizei actuale a scrierilor literare românești, vechi și contemporane.

Sebastian Drăgulănescu
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România

Felicia DUMAS, **Le religieux : aspects traductologiques**, Craiova, Universitaria, 2014, 236 p.

Dans la continuité de ses préoccupations concernant le discours religieux orthodoxe rédigé en langue française, Felicia Dumas vient de publier aux éditions Universitaria de Craiova un livre de réflexions traductologiques portant sur ce sujet. Rappelons le fait qu'elle a déjà publié un livre sur l'Orthodoxie française et ses moyens lexicaux d'expression (en 2008, aux éditions Demiurg de Iasi) et qu'en 2010, elle a fait paraître chez Doxologia, la maison d'édition de la Métropole de Moldavie et de Bucovine, deux dictionnaires bilingues de termes religieux orthodoxes, un roumain-français et l'autre, français-roumain. Ces dictionnaires représentaient d'ailleurs le résultat final d'un ample projet de recherche exploratoire financé par le CNCS (à l'époque, CNCSIS), de l'équipe duquel nous avons fait partie à notre tour.

Ce livre porte donc sur le fait religieux, à spécificité chrétienne et à dominante confessionnelle orthodoxe et sur les particularités de sa traduction du français en roumain et, respectivement, du roumain en français. Felicia Dumas précise dans son Avant-Propos que toutes les réflexions théoriques sont fondées sur sa propre expérience de traductrice de textes de théologie et de spiritualité orthodoxe, entreprise entre les deux espaces culturels qui lui sont familiers de ce point de vue : français et roumain. En effet, elle a traduit du français en roumain trois livres français de cette facture, rédigés par l'un des théologiens orthodoxes contemporains les plus renommés, le père archimandrite Placide Deseille (dont elle est devenue la traductrice roumaine)¹, et deux autres écrits de théologie dogmatique, appartenant également à des auteurs réputés dans le milieu ecclésiastique orthodoxe international, à spécificité francophone : Mgr Stéphanos, ancien Métropolitain grec orthodoxe de France (actuellement Métropolitain de Talin et de toute l'Estonie)² et le Métropolitain Hilarion Alfeyev, de Volokolamsk, responsable du département des relations extérieures du Patriarcat de Moscou³. En même temps, elle est la traductrice en langue française d'un livre roumain de

¹ Părintele Placide Deseille, *Monahismul ortodox. Principiile de bază și practica urmat de Tipiconul Mănăstirii „Sfântul Antonie cel Mare din Franța”*, traducere din limba franceză și introducere de Felicia Dumas, Iași, Editura Doxologia, 2013; Părintele Placide Deseille, *Credința în Cel Nevăzut. Elemente de doctrină creștină potrivit tradiției Bisericii Ortodoxe*, traducere din limba franceză și introducere de Felicia Dumas, Iași, Editura Doxologia, 2013; Părintele Placide Deseille, *Mărturia unui călugăr ortodox. Convorbiri cu Jean-Claude Noyé*, traducere din limba franceză și prefață de Felicia Dumas, Iași, Editura Doxologia, 2011.

² *Ministères orthodoxes et charismes dans l'Église Orthodoxe*, Desclée de Brouwer, 1988; *Slujiri sacerdotale și harisme în Biserica ortodoxă*, traducere și prefață de Felicia Dumas, Iași, Institutul European, 1998.

³ Hilarion Alfeyev, *Le mystère de la foi. Introduction dans la théologie dogmatique orthodoxe*, Paris, Seuil, 2001; Ilarion Alfeyev, Mitropolit de Volokolamsk, *Taina credinței. Introducere în teologia dogmatică ortodoxă*, traducere din limba franceză de Felicia Dumas, Iași, Editura Doxologia, 2014.

spiritualité orthodoxe portant sur la vie et les conseils (spirituels) d'une figure emblématique de l'espace monastique roumain, le hiéromoine du grand habit Païssié Olaru du skite de Sihla, en Moldavie : archimandrite Ioannichié Balan, *Le Père Païssié Olaru*, traduit du roumain par Félicia Dumas, préface de S.E. Daniel, Métropolitain de Moldavie et de Bucovine, introduction de Jean-Claude Larchet, Lausanne, l'Âge d'Homme, collection « Grands spirituels orthodoxes du XXe siècle », 2012. Notons brièvement que la qualité de cette traduction en langue française a été très appréciée par son éditeur, Jean-Claude Larchet, l'un des plus grands théologiens orthodoxes français contemporains, dans l'Introduction qui accompagne cette version française. Nous avons mentionné toutes les traductions religieuses de Felicia Dumas, pour mettre en évidence son expérience pratique dans ce domaine, des traductions spécialisées, dont se nourrissent les contenus théoriques, traductologiques, du livre que nous signalons ici.

Revenons maintenant aux chapitres du livre, seize au total, portant sur des sujets des plus divers, qui « relèvent – pour citer l'auteure – de l'ensemble des thématiques qui caractérisent la problématique complexe de la traduction de ce type spécialisé de textes, religieux orthodoxe : les enjeux et les particularités de pareilles traductions, les compétences des traducteurs, le profil et les attentes du public visé, la critique de la traduction, le rôle et le fonctionnement des retraductions religieuses, le but culturel et/ou liturgique de ces traductions, etc. » (p. 10).

Felicia Dumas traite donc, dans une perspective surtout synchronique, de la plupart des sujets-clés de la traductologie, appliqués au discours religieux orthodoxe dont les particularités référentielles confèrent à ces traductions le statut complexe et difficile d'une spécialisation de nature culturelle et confessionnelle à la fois, fait souligné plusieurs fois par l'auteure dans son livre. Le premier chapitre est consacré à l'analyse des particularités de ce type spécialisé de traductions, à leurs enjeux, à leur problématique et au « figement culturel » qui les caractérisent, surtout au niveau de leur accomplissement du français en roumain et de leur accueil dans la culture roumaine. Tout de suite après, dans le deuxième chapitre, sont étudiées les caractéristiques des traductions faites du roumain vers le français, qui supposent notamment de très bonnes compétences en terminologie religieuse orthodoxe. La façon dont cette terminologie contribue à l'individualisation confessionnelle de l'Orthodoxie d'expression française représente l'objet de réflexion du troisième chapitre. Les représentations de l'espace francophone comme non orthodoxe risquent d'influencer la réception des versions roumaines de certains ouvrages de théologie rédigés en français, fait analysé dans le chapitre IV du livre. Le chapitre suivant est dédié à l'étude de la problématique complexe du traitement traductologique des différents noms propres, anthroponymes, toponymes ou des lieux-dits. Vu nos propres préoccupations scientifiques de toponymie, nous avons été particulièrement intéressée par ce chapitre et par les options différentes des traducteurs, mentionnées et analysées ici par Felicia Dumas. Le sixième et le septième chapitres proposent des réflexions sur la subjectivité du traducteur des textes religieux orthodoxes, ainsi que sur quelques erreurs de traductions enregistrées dans ce domaine. Pour la première fois dans les études de traductologie (à notre connaissance, du moins), le chapitre numéro VIII entreprend une normativisation du traitement de l'intertextualité présente dans les textes de spiritualité et de théologie orthodoxes traduits du français en roumain. Il s'agit d'une problématique délicate (parce qu'elle n'est pas encore normée de façon explicite) qui semble préoccuper particulièrement Felicia Dumas, puisqu'elle y revient aussi dans d'autres chapitres du livre (les chapitres XIII et XV).

Un autre aspect traité de manière inédite au niveau des traductions religieuses orthodoxes est celui de l'acte retraduisant. Il est abordé dans le livre de notre auteure dans deux chapitres différents, de façon explicitée, dans le chapitre X, et à travers une approche diachronique plutôt implicite, dans le chapitre XI.

Du même côté, du caractère pionnier des réflexions traductologiques présentes dans le livre de Felicia Dumas, mentionnons également quelques analyses ponctuelles de grandes

entreprises de traductions effectuées en langue française, de deux catégories différentes d'écrits : de nature patristique et liturgique. Sont étudiées les particularités des traductions françaises des écrits fondamentaux de trois grands Pères de l'Église, les saints Macaire le Grand, Jean Climaque et Isaac le Syrien, traduits également dans la culture roumaine dans différents volumes de la *Philocalie*. En français, ils ont été traduits et médiés culturellement pour une bonne réception dans la culture d'accueil par le père archimandrite Placide Deseille, qui est également l'auteur de la meilleure traduction des Psaumes de la version de la Bible des Septantes en langue française (on apprend ceci du chapitre XII du livre). La perspective diachronique est présente dans le livre surtout dans le chapitre XI, consacré à l'histoire des versions françaises de la Liturgie eucharistique. Le traitement de la dimension culturelle qui caractérise les textes de spiritualité orthodoxe constitue l'objet d'étude du chapitre XIII, tandis que les deux chapitres suivants sont consacrés à la mise en évidence de l'utilité des dictionnaires spécialisés, de termes orthodoxes, pour le bon accomplissement de toute traduction dans ce domaine. Le livre finit avec un chapitre qui traite, de manière surprenante, des différentes hésitations du traducteur des textes de cette facture, l'auteur faisant preuve d'une humilité lucide et réaliste : « Ces moments hésitants ne doivent aucunement être interprétés en termes de faiblesse et de failles de ses compétences, mais plutôt de preuves sensibles d'une prise de conscience très forte de la responsabilité de son travail de médiateur entre deux espaces culturels (et confessionnels), de passeur fidèle entre deux langues-cultures (Coracini, 2010 : 160), dans un domaine des plus complexes, celui de la spiritualité » (p. 232).

Consciente de la dimension fortement spécialisée de son livre, l'auteur l'accompagne d'un bref glossaire de termes orthodoxes, à utilité de réception immédiate des contenus faisant partie du domaine de son analyse.

Le livre récemment publié par Felicia Dumas aux éditions Universitaria de Craiova, centre universitaire qui accueille justement un ample projet de traductions spécialisées, représente une contribution pionnière et très précieuse pour les écrits de traductologie. L'auteur a eu l'ingéniosité d'y réunir un grand nombre d'articles publiés le long des dernières années dans des revues scientifiques de spécialité, auxquels elle a rajoutés d'autres textes, nouveaux et percutants, issus de ses interrogations traductologiques permanentes et des difficultés rencontrées au niveau de sa riche expérience pratique de traductrice passionnée à la fois par son domaine et par son travail.

Nous avons affaire à un livre non seulement passionnant à lire, mais aussi à une contribution scientifique inédite et remarquable dans le domaine des écrits de traductologie.

Daniela Butnaru
*Institut de Philologie Roumaine « A. Philippide », Iași
 Roumanie*

Daiana FELECAN, Pragmatica numelui și a numirii neconvenționale: de la paradigme teoretice la practici discursive, Cluj-Napoca, Editura Mega – Editura Argonaut, 2014, 302 p.

Volumul *Pragmatica numelui și a numirii neconvenționale: de la paradigme teoretice la practici discursive* se înscrie în preocupările autoarei pentru studiul antroponimiei neconvenționale, compartiment al onomasticii cercetat în cadrul proiectului CNCS intitulat *Unconventional Romanian Anthroponyms in European Context: Formation Patterns and Discursive Function [Antroponime neconvenționale românești în context european: tipare de construcție și funcție discursivă]* și câștigat de Daiana Felecan în anul 2011. Cartea reunește o parte dintre studiile realizate pe parcursul celor trei ani de cercetare, unele fiind

publicate în română sau engleză, în reviste sau volume din țară și din străinătate, altele aflate sub tipar, după cum însăși autoarea menționează în *Cuvânt-înainte*, unde oferă, totodată, și referința bibliografică a articolelor.

Daiana Felecan trasează liniile teoretice ale conceptului de antroponime neconvenționale în partea introductivă, intitulată *Prolegomena la o altfel de numire. Actul denominării, între convențional și neconvențional*. Fiecare capitol dintre cele trei ale cărții (*Despre funcția numitoare a limbajului; Produsele discursive ale denominării personale neconvenționale: între antroponime de iure și antroponime de facto; Pentru că și pisicile trebuiau să poarte un nume...*) este divizat în subcapitole care surprind diferite concepte teoretice, ilustrate ulterior prin forme ale denominației neconvenționale întâlnite în viața cotidiană (porecle, supranume, hipocoristice, pseudonime, nickname-uri, nume de pisici de companie).

Primul capitol, *Despre funcția numitoare a limbajului*, este preponderent teoretic, prezentând aspecte mai puțin sau deloc investigate anterior în antroponimie. În subcapitolul *Antroponime neconvenționale românești: tipare de construcție și funcție discursivă*, autoarea propune o nouă direcție de analiză a antroponimelor, anume identificarea unor noi clase funcționale care să corespundă noii semantici a termenului, având în vedere aspectele tratate. Etapa numirii individuale specifice numirii neconvenționale corespunde celui de-al treilea nivel al limbajului (nivelul individual), conform clasificării coșeriene: „numirea ca sens: reflectarea intenției locutorului (atitudinea lui conștientă) de a interveni în tradiție prin modificarea (îmbogățirea, diversificarea) ei semantică” (p. 115).

Studiile din cel de-al doilea capitol, *Produsele discursive ale denominării personale neconvenționale: între antroponime de iure și antroponime de facto*, abordează apelativele neconvenționale dintr-o perspectivă analitică, avându-se în vedere următoarele categorii: *apelativele neconvenționale* construite din termeni latinești și englezești, *apelativele cu valoare generică* în limba română, *numele comune atribuite persoanelor feminine din showbizul românesc*, *nickname-ul*, *numirea mediată* în cazul *antroponimelor neconvenționale*. S-au făcut constatări în ceea ce privește construcția tipurilor de apelative menționate, observându-se că, în procesul de construcție, locutorul nu ține cont de normele limbii din care preia elementele constituente ale apelativului (limba latină și limba engleză), produsul fiind un rezultat „al creativității libere” a acestuia (ex. *Siliconatus Felina* - apelativ ce denumește *Pițipoanca de companie*) (p. 143). Tot creații libere sunt considerate și *nickname-urile*, datorită faptului că ele constituie produse de import, fiind „rezultatul combinării diverselor tipare denominative care nu caracterizează neapărat sistemul onomastic al unei limbi” (p. 245). În studiul alocat numelor comune atribuite persoanelor feminine din showbizul românesc autoarea remarcă funcțiile specifice pe care acestea le dezvoltă: *funcția descriptivă*, *funcția evaluativ-argumentativă* și *funcția expresivă*.

Tot în acest capitol Daiana Felecan are în vedere și ilustrarea conceptului de *balcanism* în modalitatea de utilizare a antroponimelor în spațiul public românesc actual, constatând o discrepanță între comunicarea publică din spațiile intra- și extracarpatice românești, izvorâtă din opoziția transilvănean vs. balcanic. Această diferență se regăsește și în utilizarea unor antroponime folosite pentru desemnarea persoanelor publice din România. Având în vedere conceptul de *balcanism*, studiul aferent ilustrează „felul în care vorbitorul actual înțelege să inoveze – altfel spus, să-și exercite *competența expresivă* – în domeniul utilizării antroponimelor în spațiul public românesc [...]” (p. 203).

Cel de-al treilea capitol, *Pentru că și pisicile trebuiau să poarte un nume...*, conține un singur studiu, *Actul de numire a pisicilor de companie între oficial și neoficial*, în care autoarea analizează procesul denominativ al pisicilor de companie și realizează o clasificare a acestor nume din punct de vedere *gramatical*, *lexical*, *pragmatic* și *semantic*.

Prezentul volum aduce un aport substanțial cercetării în domeniul onomasticii prin interesul acordat antroponimelor neconvenționale, subiect mai puțin abordat de specialiști. Acesta oferă o perspectivă amplă asupra antroponimelor neconvenționale, dat fiind faptul că

se conturează pertinent atât aspecte teoretice privitoare la actul numirii, cât și produsul rezultat în urma acestuia, analizat și clasificat în funcție de diverse criterii. Informația este prezentată cu multă claritate sub o structură riguroasă, autoarea făcând accesibile conceptele specifice domeniului și celor care nu sunt avizați în domeniul onomasticii. Astfel, *Pragmatica numelui și a numirii neconvenționale: de la paradigme teoretice la practici discursive* constituie un reper bibliografic indispensabil pentru studierea antroponimelor, în special, și a onomasticii, în general.

Alexandra Iiescu
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca – Centrul Universitar Nord Baia Mare
România

Oliviu FELECAN, Un excurs onomastic în spațiul public românesc actual, Cluj-Napoca, Editura Mega / Editura Argonaut, 2013, 205 p.

Cartea este structurată în două mari părți: prima abordează evoluția antroponimelor din perioada romanizării până în actualitate, iar a doua parte dezvoltă probleme onomastice generale din spațiul public românesc. Studiile reunite în acest volum au fost susținute la diferite conferințe, congrese internaționale și naționale, scopul autorului fiind acela de a prezenta filonul onomastic ce le unifică.

Capitolul *Un excurs diacronic în antroponimia spațiului carpato-danubiano-pontic* înfățișează un istoric al numelor în perioada dacică și romană, în cea medievală și până în zilele noastre. Romania Orientală, situată oarecum excentric în comparație cu celelalte limbi neolatine, a fost supusă *ante Christum* unei influențe puternice din partea diferitelor populații învecinate, fapt accentuat în perioada romană și în veacurile următoare, prin popoarele migratoare. Contactul lingvistic respectiv a lăsat urme și în sistemul onomastic, în această perioadă dezvoltându-se o serie de categorii antroponimice, precum supranumele și numele de botez creștine: biblice, hagiografice, calendaristice. Oliviu Felecan conchide că sistemul antroponimic românesc este preponderent latin, numele latine fiind preluate fie direct, pe cale cultă sau populară, fie indirect, în ultimele două secole îndeosebi, prin intermediul limbilor romanice: franceză, italiană, spaniolă.

În studiul *Antroponime romanice în spațiul maramureșean contemporan*, profesorul băimărean pune în discuție aportul limbilor romanice în domeniul antroponimic actual, alegând ca reper nord-vestul României, zonă multietnică (conviețuiesc români, maghiari, ucraineni, țigani, germani) și pluriconfesională (ortodocși, romano-catolici, greco-catolici, reformați, neoprotestanți etc.). Pe lângă prenumele preluate din latină, care sunt adaptate fonetic și morfologic sistemului românesc sau păstrează varianta originală, se întâlnesc în spațiul maramureșean împrumuturi romanice, având ca sursă italiana, franceza, spaniola și portugheza. Dacă lexiconul comun este „invadat” de anglicisme, în domeniul antroponimic predomină prenumele romanice, regăsite la toate etniile. O situație des întâlnită la nivelul denominației este combinarea prenumelor străine cu cele tradiționale, hagiografice. Astfel, nume de botez românești, opace sau transparente, forme bază sau hipocoristice, formează prenume duble sau triple, prin alăturarea la unele romanice occidentale, care pătrund în limbă, adaptându-se grafiei și morfologiei românești sau păstrându-și forma originală (xenisme antroponimice).

Capitolul *Numele actuale – între uz și abuz. Reflectarea lor în mass-media* ilustrează ușurința cu care unele persoane, doar din dorința de a fi trendy, conferă prenume inovative propriilor copii, fără a ține cont de repercusiunile pe care respectivele nume le pot aduce

acestora la maturitate. Autorul a ales ca exemple, o serie de nume de familie și prenume excentrice, selectate din mass-media românească sau din afara granițelor, care denotă nevoia omului simplu de a ieși din anonim sau dorința vedetelor de a se diferenția de ceilalți. Multe dintre aceste nume de botez provin din nume comune (eponime sau deonime), multe dintre ele pierd legătura dintre sens și formă, funcția individualizatoare fiind urmată de o funcție inovativă.

Oliviu Felecan identifică, din perspectivă sociolingvistică, trei funcții „simbolice” ale prenumelor neobișnuite: o funcție separatoare, care îi individualizează pe purtători, o funcție unificatoare, cu rol de a reuni purtătorii unor nume de botez și o funcție de prestigiu, referitoare la poziția oamenilor în societate, făcând distincție între cei care se află în vârful ierarhiei sociale și cei situați la baza acesteia. În Antichitatea romană, exista un principiu religios străvechi – *nomen est omen* – amintit de autor și care îi călăuzea pe nominatori să facă alegeri nominale potrivite. Astăzi, în schimb, presa nu critică, ci încurajează nominația inedită, din dorința de a avea cititori sau un rating cât mai ridicat.

Observații referitoare la unele supranume colective din nord-vestul României aduce în discuție categoria antroponimică a supranumelor colective. Autorul vizează o serie de supranume atipice, care au fost atribuite locuitorilor din comunități rurale din județele Maramureș, Sălaj, Bistrița-Năsăud, Satu Mare, atât la nivelul semnificatului, cât și la nivelul semnificantului.

Pornind de la precizări teoretice și terminologice, Oliviu Felecan încadrează supranumele colectiv în categoria antroponimelor neconvenționale, deoarece supranumirea, asemeni poreclirii, este un act denominativ neoficial, atribuit membrilor unei colectivități. Din punct de vedere sociolingvistic, supranumele colectiv are funcție de delimitare a unei comunități prin anumite trăsături (în special negative). Din perspectivă semantică, autorul susține că supranumele colectiv este asemănător poreclei prin anumite trăsături: „caracter afectiv, metaforic, motivație semantică, desemnează punctul vulnerabil al celui poreclit” (pag.115). La nivelul discursului el este utilizat în absența celui desemnat, pentru că de cele mai multe ori are un sens peiorativ.

Supranumele analizate de Oliviu Felecan în acest capitol reprezintă un corpus inedit pentru studii din domenii variate ale științei, ca istoria, etnolingvistica, psihologia, sociologia.

Partea a doua a volumului analizează onomastica din spațiul public românesc actual, cu insistență asupra numelor de firme.

În capitolul *Aspecte socio- și psiholingvistice reflectate în realizarea unei anchete antroponimice*, Oliviu Felecan identifică și analizează etapele întocmirii unui chestionar socio- și psiholingvistic, ca mijloc de cercetare a etimologiei denumirilor de societăți comerciale. Chestionarul prevede îmbinarea anchetei directe, pe teren, cu observația faptelor, modul de formulare a întrebărilor și diagnoza.

În studiul *Nume de firme din spațiul românesc – perspectivă teoretică* autorul abordează numele de firme din perspectivă sociolingvistică, semantică, semiotică și psiholingvistică. Se urmărește ilustrarea relației semiotice dintre emițător (patronul firmei) și receptor (cumpărătorul) și se analizează numele din punct de vedere gramatical, lexico-semantic, onomastic, etimologic. Exemplele alese aparțin unor firme localizate în unele orașe din România (București, județele Maramureș, Cluj, Suceava), fiind selectate direct de pe teren sau prin intermediul unor website-uri (în special ale mall-urilor). Autorul analizează numele firmelor în mediul urban românesc al zilelor noastre, dominat de diversitate, cosmopolitism, multilingvism („Look 4 luck”, „Moda Lux”, „Relax Café”), punându-l în opoziție cu perioada comunistă, când era propagat egalitarismul, iar denumirile erau prototipice („alimentara”, „aprozar”, „gostat”).

Capitolul *Tipologia numelor de firme din spațiul public românesc actual* urmărește să clasifice numele firmelor din perspectivă lingvistică și să le încadreze în anumite tipare. Astfel, multe denumiri au în vedere deonime (formarea numelor proprii de la cele comune), termeni generici, cuvinte și expresii colocviale, cuvinte recent formate în limba română,

arhaisme sau cuvinte dialectale, cuvinte de argou sau jargon, împrumuturi sau calcuri lingvistice, cuvinte compuse.

Din punctul de vedere al originii, autorul susține că numele de firme au la bază numeroase denumiri străine, englezești, franceze, italiene, spaniole, germane, latine sau chiar combinații între limbi diferite. Din perspectiva categoriilor onomastice, numele de societăți comerciale includ antroponimele, prenumele, numele de familie, supranumele, hipocoristicele, porecele, astronimele, zoonimele, hodonimele, oronimele, nume de personaje din istoria națională, nume de personaje mitologice, nume de personaje din filme, nume de personaje literare, religioase. Acestea pot fi transparente pentru toți vorbitorii sau pot fi opace pentru cei mai puțin inițiați în cultura socială. Oliviu Felecan atrage atenția asupra faptului că numele de firme se pot modifica odată cu schimbarea mentalității actanților onomastici, intenția fiind să se adapteze unei societăți supuse globalizării.

Ultimul capitol – *Denumiri ale lăcașurilor de cult din România* – abordează problema bisericilor, a mănăstirilor, a schiturilor care se pot individualiza printr-un termen consacrat, hram. Din perspectivă onomastică, autorul susține că există diferențe între biserica ortodoxă, greco-catolică, romano-catolică și bisericile protestante, neoprotestante și mozaică, în sensul că primele au hram, sunt sub protecția unui sfânt – ocrotitor atât al lăcașului, cât și al credincioșilor, pe când ultimele sunt numite după o trăsătură în jurul căreia gravitează credința lăcașului respectiv. Însă multe biserici nu sunt cunoscute după hram, ci după diferite nume legate de întemeierea, așezarea lăcașului, culoarea acestuia, o particularitate arhitectonică, un eveniment istoric etc.

Un excurs onomastic în spațiul public românesc actual este o carte inedită în care Oliviu Felecan dezvoltă problema antroponimiei, a denumirilor comerciale și religioase în spațiul public autohton contemporan. Noutatea demersului constă în faptul că autorul analizează latura onomastică prin prisma unor metode moderne sociolingvistice, psiholingvistice, semiotice, pragmatice.

Veronica Oneț

*Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca – Centrul Universitar Nord Baia Mare
România*

Vasile FRĂȚILĂ, Teodor SEICEANU, **Sâncel. Monografie**, Sibiu, Editura Crono Logia, 2013, 600 p. + 63 p. foto

Construită pe un demers multidisciplinar, ale cărui intenții holistice își au rădăcinile în cercetările sociologice de tip monografic inițiate la noi de D. Gusti, lucrarea de față este un studiu de tip clasic care reunește, într-o sinteză cuprinzătoare, informații de natură geografică, istorică, demografică, etnografică, dialectală, onomastică, antroponimică și toponimică referitoare la comuna Sâncel (jud. Alba). Inclus de autorul său prim, cu nedreaptă modestie, în seria reeditărilor, ca urmare a subiectului coincident cu acela al unei monografii care îl precedă cu 11 ani (după cum aflăm din *Nota asupra ediției* [a doua], p. 7), volumul preia de fapt din ediția primară, *Sâncel – 750 de ani. Studiu monografic*, datorată lui Teodor Seiceanu (fost profesor de istorie și sâncelean de origine, de la a cărui naștere s-au împlinit 100 de ani chiar la apariția noii ediții), doar o serie de secțiuni de importanță și pondere relativ limitate, reprezentând maxim 20% din totalul numărului de pagini (*Așezarea, Istoric, Viața, ocupațiile și obiceiurile locuitorilor, Viața culturală, Folclorul și Satul – perspective*). Substanța tomului, anunțat așadar a nu fi altceva decât o variantă augmentată și, „în unele privințe, îndreptată” (p. 7) a corespondentului său cotematic, este dată însă mai cu seamă de

restul secțiunilor – capitolele de onomastică (cu subcapitolele *Prenumele*, *Numele de familie*, *Supranumele*, *Zoonimia* și *Toponimia*, și, separat, o micromonografie toponimică dedicată *Numelui [localității]*) și descrierea idiomului local pe palierele fonetică, morfologie și sintaxă, formarea cuvintelor și lexic (tratate în capitolul intitulat *Graiul* și, complementar acestuia, în rubrica *Glosar dialectal*), la care se adaugă o parte din anexe (*Literatura populară*, *culeasă de Vasile Frățilă*, apoi o grupare de *Povești* adunate din Sâncel de Ion Pop Reteganul și *Corespondența* trimisă și primită de folclorist) –, asumate, în conformitate cu profilul său științific de dialectolog și toponimist, de profesorul Vasile Frățilă.

Cartea se deschide printr-o succesiune de texte cu rol introductiv-explicativ: *Cuvântul primarului* (Ilie Frățilă, p. 5) și *Nota asupra ediției* (Vasile Frățilă, p. 7), urmate de două introduceri semnate de Ion Brad în 2013 (*Din nou la Sâncel*, p. 9–10) și în 2002 (*Cuvânt de laudă*, p. 11–14, preluat aici din prima ediție a monografiei) și de un *Cuvânt-înainte*, aparținând lui Teodor Seiceanu (și făcând parte tot din sumarul primei ediții, p. 15), și se încheie printr-o sintetică *Postfață*, care laudă eforturile autorilor în ducerea la bun sfârșit a angajamentului deloc facil pe care și l-au asumat (Maria-Daniela Pănăzan, p. 599).

Un album de fotografii (de o calitate grafică superioară, în ciuda faptului că unele sunt vechi de 80 de ani), din păcate neindexate într-o listă (cum foarte util și practic s-a procedat pentru secțiunea de biografii), eventual organizată tematic, oferă noi sugestii cu caracter etnografic, geografic, sociologic etc., în complementaritate cu descrierile din carte.

Anexele mai includ, în afara elementelor enunțate, *Activitatea culturală din Sâncel (de după 1989)* (p. 423–425), prezentată condensat de Teodor Costea; sub titlul *Literatura cultă* (p. 426–453), o trecere în revistă (cu autor neprecizat) a celor mai cunoscute nume de oameni de litere originari din Sâncel (Timotei Cipariu, Ion Brad, Ioan Petraș și Maria-Daniela Pănăzan), realizată pe baza unor selecțiuni relevante din scrierile lor, la care se adaugă, pentru Ion Brad și Ioan Petraș, două texte cu caracter eseistic pe marginea operei acestora (semnate de Maria-Daniela Pănăzan și publicate inițial într-o *Istorie comentată* a poeziei religioase românești, apărută la aceeași editură, în același oraș și tot în 2013); în fine, o sumă de minibiografii ale unor *Oameni ai Sâncelului* (p. 454–534), reținuți (prin metoda autobiografiilor, după cum lasă să se înțeleagă diferențele de stil și mai cu seamă expunerile făcute uneori la persoana I) după un criteriu nespecificat, dar transparent, dintre intelectualii de frunte indigeni. Volumul este întregit de o bibliografie (p. 535–551) – impresionantă prin numărul de itemi propuși – care, adunând aproape exclusiv titluri din aria lingvisticii (dialectologie, toponimie), dezvăluie identitatea alcătuitorului său în persoana profesorului Frățilă –, apoi de un tabel cuprinzând numele, porecla, adresa și profesia tuturor locuitorilor actuali ai comunei Sâncel (*Locuitori actuali ai satului*, p. 552–589), prezentați pe familii, cu precizarea „capului de gospodărie”, completată printr-o serie de alte documente nominale, tematice, de mai mici dimensiuni: eroii căzuți în Al Doilea Război Mondial, primarii Sâncelului în perioada 1930–2013, notarii/secretarii care au activat în comună în 1895–2013, învățătorii și profesorii din 1787 până în prezent, membrii (probabil din prezent ai) Cercului ASTRA, membrii grupului folcloric bărbătesc Sâncel (iarăși din prezent, după toate probabilitățile), comitetul de inițiativă pentru aniversarea a 761 de ani de atestare documentară – toate aceste referințe fiind preluate din arhiva primăriei.

Densă, de un interes major, cercetarea dedicată idiomului local (p. 46–129) depășește cu mult standardul calitativ consacrat în astfel de lucrări monografice, nu întotdeauna doar din cauza reglării discursului științific în funcție de permeabilitatea, presupus redusă, a unui public neinițiat. Faptul nu este deloc surprinzător dacă avem în vedere preocupările solide de dialectologie, desfășurate la înalt nivel timp de peste patru decenii, ale profesorului Vasile Frățilă, dar și, mai cu seamă, interesul său particular pentru înțelegerea și definirea profilului dialectal al văii inferioare a Târnavelor (subiectul tezei sale de doctorat, *Graiul de pe valea*

inferioară a Târnavelor, susținută în 1973 sub conducerea profesorului G. Ivănescu⁴). De altminteri, anchetele ale căror rezultate sunt prezentate aici, dar și nucleul dens al descrierii materialului de limbă și concluziile la care autorul ajunge pe baza acestuia datează din perioada doctorală – desigur, cu actualizările necesare, impuse, între altele, de apariția a noi studii folosite ca resurse pentru abordări de tip contrastiv. Comparația cu alte graiuri din zona Blajului se lărgeste generos la repere din Banat, Crișana, Maramureș, Transilvania de nord-est, apoi din Moldova și Muntenia (p. 46), iar sursele tind și ele spre exhaustivitate (*Poveștile culese de Ion Pop Reteganul*, răspunsurile la chestionarul lui B.P. Hasdeu, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes* al lui G. Weigand, toate monografiile dialectale importante dedicate unor graiuri dacoromâne și, în fine, propriile anchete pe teren). Trecând prin abordări de tip diacronic (de istorie, istoria culturii și istoria limbii), precum și, pentru cvasitotalitatea faptelor de limbă investigate, prin proiecții spațiale de tip descriptiv, rezultatul care se conturează plasează problematica graiului local în perspectiva mai largă a concepției autorului cu privire la repartitia dialectală a dacoromânei, chestiune în care el are o poziție aparte, exprimată coerent în toate lucrările sale de specialitate pe tema menționată: aria dialectului dacoromân, unitatea de rang superior, apare ca fiind împărțită în patru subunități, subdialectele „puternic caracterizate”: muntean, moldovean și bănațean, opunându-se „grupul graiurilor transilvănene, mai fărâmițat decât primele trei, în care s-ar putea distinge patru arii: una crișeană, alta maramureșeană, alta ardelenescă de nord-est și, în sfârșit, una ardelenescă de centru și sud” (p. 123)⁵.

Veritabilă bază de date care certifică autenticitatea descrierilor și interpretărilor din secțiunea discutată *supra*, glosarul dialectal (p. 202–308) conceput în completarea acesteia se recomandă pentru valoarea sa documentară incontestabilă, prin numărul semnificativ de unități inventariate (după criteriile explicitate în introducerea secțiunii), dar și prin calitatea demersului, în care știința lexicografică se îmbină cu preocupările specialistului în istoria limbii literare (vezi trimerite constante la modul în care scriitorii din zonă – Ion Agârbiceanu, Ion Brad, Ion Blăjan – au valorificat particularitățile lexicale ale graiului local). În plus, materialul aflat aici la un prim nivel de analiză se așază la originea interpretărilor pluridimensionale ale lexicului, discutat în capitolul de dialectologie prin stratificare pe niveluri etimologice și de vechime (*Elemente de origine latină, Elemente de origine slavă, Influența maghiară, Influența germană*) și prin proiecții realizate după principiile geolingvisticii (*Cuvinte care formează arii lexicale în sudul și centrul Transilvaniei, Cuvinte care formează arii lexicale în Transilvania*).

Tot o abordare de tip monografic întreprinde autorul și pentru secțiunea de onomastică (p. 130–201), construită pe o schemă teoretică esențializată, vizând în mod prioritar operarea unor delimitări conceptuale fundamentale, cu rol de orientare generală pentru cititorul nespecialist. Proiecția de tip lexicografic care constituie substanța principală a subdiviziunilor studiului inventariază, cu intenții exhaustive, prenumele (masculine și feminine), numele de familie și supranumele localnicilor, apoi zoonimele și în sfârșit toponimele locale, de la cele majore la cele mai puțin importante, și urmează un model adaptat fiecărei categorii (deși strictețea modelului este relativizată de însuși materialul de studiu, eterogen, paragraful etimologic reprezintă o constantă). Discuții și taxonomii minimale însoțesc fiecare inventar onomastic; la subcapitolul de toponimie, glosarului îi succedă și un paragraf dedicat particularităților de limbă (pe nivelurile fonetic și lexical) reflectate în toponime, văzute ca un subsistem al graiului local și, prin urmare, susceptibile a purta toate trăsăturile specifice ale acestuia.

⁴ Publicată în anul 2005, sub titlul *Graiul de pe Târnavă* (Blaj, ASTRA).

⁵ Cf. V. Frățilă, *Contribuții lingvistice*, Timișoara, Editura de Vest, 1993, p. 103; idem, *Graiul de pe Târnavă*, p. 202–203; idem, *Toponimie și dialectologie*, Cluj-Napoca, Editura MEGA, 2011, p. 334.

Rezultat al colaborării unor oameni ai locului de extracții profesionale diverse, între care contribuția cea mai importantă i se datorează profesorului Vasile Frățilă (dialectolog și toponimist care s-a format și a activat la Universitatea de Vest din Timișoara), aflat într-un dialog peste timp cu profesorul de istorie Teodor Seiceanu (autor al primei ediții a cărții, din care unele secțiuni au fost reluate în ediția prezentă), cartea este fatalmente inegală ca realizare, deși nu poate să nu impresioneze prin dimensiuni și efortul enorm care se ghicește în spatele paginilor ei. Dimensiunea pregnant aplicativă a materialelor recomandă volumul de față ca fiind o lectură profitabilă pentru cititorul interesat de cultura, limba și istoria zonei. În plus, informația primară, dublată, în capitolele de dialectologie și onomastică, de un tratament științific adecvat, aduce interesante sugestii pentru cercetări mai specializate.

Luminița Botoșineanu
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România

Simona GEORGESCU, Denumiri ale „copilului” în latină și în limbile romanice (cu accent pe română și spaniolă), București, Editura Universității din București, 2011, 378 p.

Cartea *Denumiri ale „copilului” în latină și în limbile romanice (cu accent pe română și spaniolă)*, apărută în 2011, la Editura Universității din București, are la bază teza de doctorat a autoarei, realizată sub conducerea științifică a doamnei prof. dr. Sanda Reinheimer-Rîpeanu. Lucrarea Simonei Georgescu este structurată pe șapte capitole: *I. Cadrul teoretic, II. Denumiri ale ‘copilului’ în latină, III. Denumiri ale ‘copilului’ în limba spaniolă, IV. Denumiri ale ‘copilului’ în limba română, V. Privire comparativă asupra celor trei limbi, VI. Concluzii și VII. Bibliografie*, precedate de: *Cuvânt înainte, Tabla de materii și Introducere*. Încă din *Tabla de materii*, lucrarea se anunță densă prin titlurile capitolelor și ale numeroaselor subcapitole și secțiuni. În *Introducere* este precizat scopul studiului: de a evidenția configurația câmpului lexical non-relațional al „copilului” în limbile latină, spaniolă și română, ultimele două în calitate de arii laterale romanice, lipsite de influență directă reciprocă. Miezul lucrării este constituit din primele cinci capitole, în care sunt prezentate: într-un capitol inițial, metodologia cercetării, în următoarele trei capitole analitice, ansamblul principalelor denumiri în fiecare din cele trei limbi și modul de constituire a schemelor lexicale, și într-un al cincilea capitol sintetic, comparația câmpului în cele trei limbi.

Capitolul *I. Cadrul teoretic* este constituit din șase subcapitole: primul referitor la varietatea denumirilor ‘copilului’ în limbile romanice, urmat de: *2. Bibliografia câmpului lexical ‘copil’, 3. Selectarea termenilor, 4. Corpus, 5. Metode de cercetare și perspective teoretice, 6. Descrierea câmpului lexical pe baza semelor*. Varietatea denumirilor „copilului” și schimbarea în diacronie a prototipurilor se explică prin multitudinea etimoanelor, diversitatea registrelor lingvistice și variația statutului sensului ‘copil’. Sunt trecute în revistă cele mai reprezentative studii onomasiologice din spațiul romanic privitoare la denumiri ale „copilului” în diferite idiomiuri romanice, după care sunt menționate criteriile de selecție a termenilor și corpusul pe baza căruia urmează să fie analizați în lucrarea de față. Subcapitolul metodologic punctează perspectivele din care este abordat acest grup lexical: onomasiologie și etimologie, onomasiologie și semasiologie, analiză în sincronie de tip intralingvistic și interlingvistic, analiză în diacronie, descrierea configurației câmpului pe baza celor trei dimensiuni semantice: ‘vârstă’, ‘filiație’ și ‘sex’.

Primul din seria celor trei „mari” capitole analitice, capitolul II. *Denumiri ale ‘copilului’ în latină* este alcătuit din șase subcapitole: 1. *Introducere*, 2. *Componența câmpului lexical al ‘copilului’. Analiză etimologică*, 3. *Analiza denumirilor ‘copilului’ în diacronie*, 4. *Concluzii parțiale. Câmpul lexico-semantic: relațiile dintre termeni*, 5. *Continuarea termenilor în limbile romanice*, 6. *Concluzii*. Principalele denumiri ale „copilului”: *puer, put(t)us, pusus, pusio, pup(p)us, cicaro, infans, alumnus* sunt supuse analizei etimologice și analizei în diacronie (de fapt, contextuală), realizată pe baza unui corpus de texte literare și surse epigrafice din epoci diferite ale limbii latine. În finalul capitolului, autoarea discută măsura în care denumirile latine sunt continuate în limbile romanice, constatând faptul că permanenta modificare a acestui câmp reprezintă o constantă.

Capitolul III. *Denumiri ale ‘copilului’ în limba spaniolă* este alcătuit din doar trei, dar foarte detaliate, subcapitole, lucrate pe un spațiu aproape dublu față de spațiul acordat celorlalte două limbi: 1. *Introducere*, 2. *Componența câmpului lexical al ‘copilului’. Analiză etimologică*, 3. *Analiza denumirilor în diacronie*. Denumirile uzuale ale ‘copilului’ în limba spaniolă: *niño, mozo, muchacho, chico, infante, criatura, crío*, cu o evoluție semantică stabilă în diacronie, beneficiază de o analiză etimologică extinsă. După o trecere în revistă a propunerilor etimologice anterioare pentru originea problematică a lexemelor *mozo* și *muchacho*, are loc o nouă analiză a etimoanelor prin metoda reconstrucției și prin intermediul schemelor cognitive și a conceptelor-sursă. A doua parte a investigației, analiza în diacronie, se bazează pe un corpus de texte și opere lexicografice relevante pentru istoria termenilor.

Capitolul IV. *Denumiri ale ‘copilului’ în limba română* este structurat în patru subcapitole: 1. *Introducere*, 2. *Structura câmpului lexical*, 3. *Etimologia termenilor*, 4. *Analiza denumirilor ‘copilului’ în diacronie*. În *Introducere* se precizează faptul că pentru limba română urmează a fi analizată schema *copil – băiat – fată*, actualizată de cuvintele: *făt, fecior, cocon, copil, băiat*, în limba literară și numai în graiurile care stau la baza limbii literare. Privitor la cuvântul *copil*, după ce trece în revistă etimologiile propuse anterior, autoarea amintește de o comunicare a lui D. Slușanschi, intitulată *Etimologia limbii române din perspectivă indo-europeană*, reconstituită de V. Celac într-un articol recent, în care este reliefată legătura dintre *copil* și radicalul indo-european **kop-* ‘a tăia’. Valoarea originară ‘vlăstar care crește de la rădăcina viței de vie și care trebuie tăiat’ este atestată de verbul *a copili* și de întrebuințarea regională a cuvântului.

Al. Niculescu, citat de autoare, consideră originea diferită a celor două variante: în epocile mai vechi *copil*, provenit din substrat (cf. albaneză), desemnează indistinct copilul, pentru ca împrumutul ulterior din limbile slave (ucraineană în nord și sârbă în sud) cu accent pe prima silabă și cu sensul ‘bastard’ să impună cele două variante și distincția ‘legitim’/‘nelegitim’. Pentru explicarea originii lui *băiat* sunt indicate două posibilități: fie împrumut, fie inovație într-o anumită zonă a țării, răspândită ulterior. Ipoteza cea mai plauzibilă este a unui verb lat. **baiare* ‘a purta’, nemoștenit în Romania occidentală, dar moștenit în română cu sensul specializat ‘a purta un copil în brațe’ și cu valoarea ‘a crește’, ipoteza fiind confirmată de datele *Atlasului lingvistic român*. Sensul originar ‘alăptat’ al lui *băiat* redă în vechile texte românești o interpretare (ideea de ‘dependență’ față de Dumnezeu) a sensului ‘întărcat’ (ideea de ‘independență’ față de Dumnezeu) din originalele (ebraic, latin, grec, slavon) întrebuințate.

În capitolul sintetic V. *Privire comparativă asupra celor trei limbi*, alcătuit din patru subcapitole: 1. *Analiză etimologică*, 2. *Vârștă*, 3. *Filiație*, 4. *Sex*, autoarea recunoaște că partea cea mai importantă și în același timp consistentă a tezei, o constituie analiza celor mai importante propuneri etimologice, susținerea unor ipoteze cu noi argumente și o nouă viziune asupra etimologiei cuvintelor: sp. *mozo, muchacho*, respectiv rom. *copil, băiat*. În VI. *Concluzii* sunt fixate răspunsurile pentru problema schimbării prototipurilor, lucrarea fiind autoevaluată ca fiind o analiză minuțioasă (p. 353).

La prima vedere, titlul cărții, reluat cu variația glotonimică corespunzătoare de titlurile a trei capitole, sugerează o abordare onomasiologică, însă scopul declarat al studiului, reflectat mai ales în titlurile subcapitolelor și secțiunilor, și rezultatele obținute mută accentul de pe denumiri pe organizarea lor paradigmatică. Autoarea dovedește o foarte bună înțelegere a modului de funcționare a celor trei dimensiuni semantice specifice, organizatoare ale paradigmei analizate, pe care le numește constant „seme”: ‘sex’, ‘vârstă’, ‘filiație’, și pe care le extrage riguros din fiecare opoziție sau context analizate.

Datorită reviziei competente a soluțiilor etimologice anterioare, lucrarea, cel mai recent și mai bine argumentat demers etimologic în privința originii problematice a rom. *copil* și *băiat*, se constituie în sursă prețioasă pentru tratamentul lexicografic al cuvintelor, mai ales în contextul reluării literelor din seria veche a dicționarului tezaur al limbii române.

Alina-Mihaela Pricop
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
România

Nicolae IORGA, **Scrisori de femei**, ediția a 2-a, Colecția „Planeta” București, Editura Vreamea, 2011, București, 108 p.⁶

Deși încă privită cu jumătate de ochi („sfânta rutină” e de vină, cum zice Iorga), activitatea literară a femeilor este din ce în ce mai intensă în zilele noastre. Istoria acesteia însă nu este deloc una lipsită de sare și piper ori de eleganța inteligenței. Antologia-hibrid, gândită de Nicolae Iorga ca anexă bibliografică pentru școlile de fete din interbelic – cuprinzând texte „de la începutul veacului al XVI-lea și am înaintat până la regina Elisabeta”⁷ – demonstrează, fără îndoială, aceste aspecte, structurându-se totodată și ca o minunată completare la ceea ce se putea numi *specific* feminin (literatura contemporană a eliminat această sintagmă, însă în interbelic ea avea încă o anumită valabilitate, nu se poate îndoii nimeni). Mai mult decât atât, lucrarea lui Iorga este un document extrem de interesant pentru o poetică a intimității feminine, în special datorită muncii de cercetare efectuată de autor, care a căutat „ce e mai simplu, mai sincer, mai puțin literar, pentru a fi în notă”, deci selectând doar ceea ce este mai autentic și mai seducător pe această cale. Există, în carte, o culegere de scrisori ale unor mari doamne din istoria țării – care acoperă o mare parte a lucrării, respectiv 82 de pagini (din 107) – care dau seamă de valorile care conturau universul feminin, dar și sfera lor de interes, planurile și doleanțele lor pentru viitor. Cealaltă parte, mai neînsemnată cantitativ, este un adaos mai puțin folositor în acest sens, textele din „Scrisori către femei” fiind niște răspunsuri ale unor domni menite să confirme autoritatea și prestația acestor femei în societate. Ediția a doua este folositoare și celor care nu vorbesc franceza, căci inclusiv scrisorile scrise în această limbă (pe lângă cele în greacă sau slavonă) au fost traduse în redacție. Nicolae Iorga, de altfel, nu realizează acest demers la întâmplare, căci interesul său pentru dezvoltarea culturală a femeilor și a tinerilor era cunoscut în epocă, fiind motivat de spiritul său enciclopedic și de dorințele sale de a trăi într-o lume avansată cultural, de o parte, dar și de anumite interese

⁶ Această lucrare a fost redactată în cadrul contractul POSDRU/159/1.5/S/140863, proiect strategic ID 140863 (2014), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013.

⁷ Nicolae, Iorga, *Scrisori de femei*, ediția a 2-a, prefață de Silvia Colfescu, Vreamea, București, 2011, p. 10.

politice și didactice, de altă parte, dar aceste detalii sunt prea puțin importante aici. Primul eseu despre activitatea unei femei este cel despre Veronica Micle⁸, scris în 1890, când autorul încă nu avea 20 de ani, urmat de alte studii și volume (*Viața femeilor în trecutul românesc*, *O bună româncă basarabeancă*, în *Oameni cari au fost* etc.). În calitate de parlamentar și, apoi, ministru, Iorga devine mult mai atent la necesitatea educării tinerelor femei și a țăranilor din România. Interesul autorului era cu atât mai motivat cu cât până și scrisorile culese de el nu erau într-un totuț autentic, căci multe dintre ele fuseseră dictate vreunui scrib, deci nu reprezentau manuscrise feminine (femeile de clasă inferioară erau analfabete, de regulă, așadar aveau nevoie de ajutor pentru a lăsa mărturie scrise). Totodată, în baza unor asemănări de opinie, Nicolae Iorga se apropie de regalitate (prietenia cu regele Carol I fiind destul de cunoscută), ceea ce înlesnește accesul său la documente sub privilegiu, precum scrisorile reginei Elisabeta a României.

Scrisorile cuprinse în acest volum sunt uneori însoțite de un scurt text lămuritor, cu caracter didactic. Ele sunt date și parcurg teme variate, de la mici chestiuni de familie la evenimente istorice de rezonanțe diferite, până la elemente generale cu rol deosebit în completarea atmosferei de epocă. Stiluri diferite pun în evidență caracterele diferite ale expeditoarelor; soția lui Alexandru al II-lea Mircea, nepotul lui Mircea cel Rău, Ecaterina, face dovada neîndoielnicei sale credințe (este o catolică convinsă) și a caracterului obiectiv, hotărât și pragmatic; Teodora, mama lui Mihai Viteazul, neavând educație, se arată rezervată – chiar și în exprimarea durerii resimțite la aflarea veștii morții fiului – dar destul de spurcată în blesteme și proorocii; prințesa Elena Cuza demonstrează o erudiție rar întâlnită în acele vremuri, este francofonă, elegantă și sensibilă; doamna Ghica prezentând anumite evenimente cu o luciditate masculină face proba unui caracter puternic, milităros, de o rigurozitate excesivă etc.. Lipsită de criterii solide de selecție a textelor sau de elemente de continuitate, antologia lui Iorga este seducătoare prin eclectismul său. Numai unui geniu îi este permisă alăturarea unor texte venind dinspre femei atât de diferite sau combinarea în trunchi comun a unui conținut atât de anorganic. Deosebit de interesante sunt scrisorile doamnei Elena Basarab, căsătorită cu Marele Postelnic Constantin Cantacuzino, ale prințesei Elena Cuza și ale Alexandrinei Ghica. Sunt extrem de diferite la nivelul stilului, sensibilității și rațiunilor exprimate, dar sunt, cu certitudine, cele mai fascinante documente din întregul volum. Prima autoare menționată este unică în registrul lui Iorga prin conținutul expus, care pare a fi un fel de testament al moralității adresat moștenitorilor săi. În ceea ce o privește pe doamna Elena Cuza, autorul a ales câteva dintre textele de corespondență dintre aceasta și fiica lui Asachi, Hermione. Scrisorile, scrise – cum altfel – în franceză, sunt prețioase prin intuițiile fermecătoare ale autoarei, prin intențiile, sensibilitatea și eleganța exprimării. Ele suferă însă sub umbrela puternicei metafore, dar nici măcar aspectul acesta livresc nu dăunează fascinației pe care o simți citindu-le, căci tocmai prin asta reușesc să te transpună într-un timp misterios și o acțiune de roman britanic romantic. Alexandrina Ghica are un fler aparte și un scris determinat, ambițios. Ea prezintă cu obiectivitate și concizie amănuntele legate de războiul ruso-turc și evenimentele din România anului 1877. Dincolo de aceste descrieri răzbat dorul și iubirea față de soțul său, Ioan Ghica. La fel de documentate și erudite sunt și epistolele reginei Elisabeta și ale Elenei Ghica (Dora D'Istria), însă prima sufocă printr-un sentimentalism epatant, iar a doua este aproape ilizibilă din cauza caracterului său prea formal, prea rigid și oficial.

⁸ Barbu Theodorescu, 1976, *Nicolae Iorga (1871–1940). Biobibliografie*, Editura Enciclopedică Română și Editura Militară, București.

Portret de femei uitate, schiță din viața „așa cum a fost” – cu experiențe din mediul regal sau din cel țărănesc, simplu – cercetarea lui Nicolae Iorga captivează prin eclectismul de conținut și prin sensibilitatea actorilor săi. Lucrarea merită citită cu atenție, fiind un document inedit despre situația și universul femeilor din vechile timpuri și până aproape de modernitate, cât mai ales o dovadă a interesului acestora pentru emancipare literară, socială și spirituală.

Victoria Encică
Universitatea din București
România

Alena JAKUBKOVÁ, Matthias J. PERNERSTORFER (Hgs.), **Theater in Böhmen, Mähren und Schlesien. Von den Anfängen bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts. Ein Lexikon.** Mitarbeit: Hubert Reitterer, Bärbel Rudin, Adolf Scherl, Andrea Sommer-Mathis. Neu bearbeitete, deutschsprachige Ausgabe. Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2013, 889 S. ISBN (Österreich) 978-3-7001-6999-4; (Tschechien) 978-80-7008-288-1 (Theatergeschichte Österreichs, Bd. X: Donaumonarchie, Heft 6)

Das vorliegende Grundlagenwerk umfasst (was man dem „Vorwort“ (S. III–VIII) entnehmen kann) 383 Artikel, die von Wissenschaftlern aus der Tschechischen Republik in einem staatlich geförderten Projekt erarbeitet wurden und an denen auch Kollegen aus Deutschland und Österreich beteiligt waren. Es handelt sich um die zweite Auflage des Lexikons, dessen erste in tschechischer Sprache 2007 in Prag erschienen ist (*Starši divadlo v českých zemích do konce 18. století – Osobnosti a díla/ Frühes Theater in den böhmischen Ländern bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*). In der ersten Ausgabe wurden die Anfänge der Theatertätigkeit auf dem Gebiet Böhmens bis zum Beginn des tschechischsprachigen Theaters (1786) erfasst. Ergänzungen dazu sind in der deutschsprachigen Ausgabe nicht bloß bei den Einzelartikeln vorgenommen worden sondern auch bei den Ansätzen, die Theaterentwicklung in Tschechien und den angrenzenden Gebieten zu erfassen, wobei auch Persönlichkeiten und Werke beachtet wurden, welche die Zeitgrenze (1800) überschreiten. Auch die regionalen Grenzen werden überschritten: es gibt zahlreiche Beispiele von Persönlichkeiten, die sowohl in Siebenbürgen als auch im Banat tätig waren und die auch mit Böhmen oder mit der Slowakei (im 18. Jahrhundert: mit Oberungarn) in Verbindung zu bringen sind.

Nicht allein der – in der deutschsprachigen Ausgabe angewachsene – Darstellungs- und Illustrationsteil macht dieses Lexikon zu einem Bezugspunkt für weitere Forschungen, die selbst – wie bei Basisdarstellungen immer – Anregungen zu weiteren Recherchen enthalten. Dass die tschechischen Wissenschaftler, vor allem die MitarbeiterInnen des Theaterinstituts in Prag, weitermachen, entnimmt man dem erwähnten Vorwort. An einer Darstellung des tschechischsprachigen Theaters bis zum Ende des 19. Jahrhunderts wird gearbeitet, eine Darstellung des Musiktheaters im 19. Jahrhundert liegt bereits vor (*Hudební divadlo v českých zemích – Osobnosti 19. století*, Prag 2006), eine Darstellung des deutschsprachigen Theaters in Prag wurde 2006 vorgelegt (Jakubková, Alena/ Ludvová, Jitka/ Maidl, Václav (Hg.): *Deutschsprachiges Theater in Prag. Begegnungen der Sprachen und Kulturen*. Prag 2001). Es ist nun angebracht, auf die besonderen Verdienste dieses Lexikons einzugehen:

1. Es stellt eine Verbindung zwischen einer Geschichte des tschechischsprachigen Nationaltheaters und eines Theaters in den Sprachen der in Böhmen lebenden Deutschen, ebenso der dort anzutreffenden Formen und Vertreter der *Commedia dell'arte*, der italienischen Oper, des lateinischsprachigen Ordentheaters, des französischen Theaters, der englischen Komödianten. Schon allein die Aufzählung dieser unterschiedlichen (und in verschiedenen Epochen und Regionen wirkenden) Theaterformen und – stile zeigt an, dass man ein europäisches Modell im Auge hatte und das tat, was die zahlreichen Theatergeschichten oft voneinander trennt: die Entwicklung des nationalsprachigen und der anderssprachigen Theateraktivitäten, die auf dem gleichen Gebiet stattfanden, zu registrieren. Dass den nationalsprachigen Theaterangeboten andere vorangingen, lässt die Bedeutung des jeweiligen Nationaltheaters keineswegs geringer erscheinen, was man heute längst anzuerkennen weiß und was für dieses Lexikon ein wichtiges Anliegen ist.

2. Im Vorwort werden auch die ausgedehnten Reiserouten der einzelnen am Theatergeschehen in den böhmischen Ländern beteiligten Akteure erwähnt, die fast ganz Europa einschlossen. Das stimmt im Einzelnen, und auch damit will man die europäische Bedeutung der Entwicklungen zumindest andeuten, aber eine Eingrenzung wird auch stillschweigend getroffen, die den regional bedingten Theaternetzwerken widerspricht: wenn man Schlesien in seinen historischen Grenzen mit einbezieht, dann ist dies richtig und begrüßenswert. Weniger einleuchtend ist, dass man zwar Böhmen, Mähren und Schlesien behandelt, den früheren Partner in der Tschecho-Slowakei aber nicht konsequent mit einbezieht, obwohl eine der maßgeblichen Theaterhistorikerinnen der Theaterentwicklung in der Slowakei, Milena Cesnaková, sich unter den 47 Mitarbeitern dieser deutschsprachigen Ausgabe befindet (siehe dazu: Cesnaková-Michalčová, Milena: *Premeny Divadla. Inonárodne Divadlá na Slovensku do roku 1918*. Bratislava: Slov. Akademie 1981; Dies.: *Geschichte des deutschen Theaters in der Slowakei*. Köln/ Weimar/ Wien: Böhlau 1997, 377 S. (Reihe A: Slavistische Forschungen, N.F. 17); Dies.: *Mysterienspiele in Böhmen und in der Slowakei*. In: *Welttheater, Mysterienspiel, rituelles Theater*, 1992, S.153–162; Dies.: *Das Adelstheater in der Slowakei*. In: Csobádi, Péter/ Gruber, Gernot/ Kühnel, Jürgen (Hg.): *„Und jedermann erwartet sich ein Fest“*. Salzburg 1996, S. 519 ff.) und obwohl im 18. Jahrhundert sowohl Prag als auch Pressburg/Bratislava zu den wichtigen Spielplätzen im österreichischen Kaiserstaat gehörten, wobei Pressburg als Vorhof Wiens galt, Prag aber für Wien und Wien für Prag vielleicht von noch größerer Bedeutung waren. Beide Städte (Prag und Bratislava/ Pressburg) und ihr Ausstrahlungsgebiet gehörten zum gleichen Netzwerk, was man im Lexikon hätte berücksichtigen können. Damit hätte man eine Grenzüberschreitung erreicht, wie sie im Falle von Schlesien schon vorliegt. Man hätte nicht die heutigen Staatsgrenzen als Maßstab für eine frühere Entwicklung berücksichtigen müssen. Das hätte auch die Aufnahme einzelner aus der Slowakei stammender Persönlichkeiten (Cesnaková hat den Artikel über Girzik verfasst, dessen Tätigkeitsgebiet von Pressburg bis Pest reichte) begünstigt und die Vielfalt innerhalb der gleichen Reiserouten/ Standorte bereichert. Vielleicht hätte das Lexikon auch noch Artikel über einzelne Spielorte aufnehmen können, die dann die Verbindungslinien in alle vier Himmelsrichtungen aufgezeigt hätten.

3. Die Einzelartikel der tschechischsprachigen Erstausgabe wurden in dieser zweiten Ausgabe ergänzt, neue Informationen und Erkenntnisse sind eingearbeitet worden, vor allem aber ist die Bibliographie durch Zusätze teils erheblich ausgeweitet worden. Da den Artikeln die ausgedehnten Reiserouten der Akteure zu entnehmen sind, wäre es vielleicht denkbar gewesen, aus den jeweiligen Regionen MitarbeiterInnen und die entsprechende bibliographischen Angaben heranzuziehen, was bisher nicht erfolgte. Wir verweisen hier nur auf die wertvollen Illustrationen: man hätte die Publikationen des slowakischen Landesarchivs Martin heranziehen können, die den Theaterplakaten gewidmet sind, man hätte aus dem großen Fundus der Ungarischen Nationalbibliothek weitere Belege entleihen können und hätte auch an andere Archive und Bibliotheken denken können, die Sammlungen zur Theatergeschichte

des 18. Jahrhunderts enthalten. So hat man sich hauptsächlich mit den Beständen aus Prag oder aus den böhmischen Ländern begnügt, und man hat manchmal nicht einmal Projektergebnisse aus den eigenen Provinzen genutzt (ein Theaterprojekt in Olmütz/Olomouc). Für die Literatur zu den einzelnen Persönlichkeiten gilt Ähnliches. Wir werden weiter unten darauf eingehen.

4. Es bleibt ein schwieriges Unterfangen, eine Auswahl zu treffen und zu entscheiden, welche Persönlichkeiten und aus welchem Grund man in einem solchen regional eingegrenzten Werk überhaupt beachtet (Erst die Fortsetzung des Lexikons wird ein häufiges Heranziehen der Dokumentation von Paul S. Ulrich als sinnvoll erschienen lassen, aber in Einzelfällen hätte dies auch hier geschehen können, vgl. Ulrich, Paul S.: *Theater, Tanz und Musik im Deutschen Bühnenjahrbuch ein Fundstellennachweis von biographischen Eintragungen und Abbildungen im Deutschen Bühnenjahrbuch. Theatre, dance and music in the Deutsches Bühnenjahrbuch*. Ein Fundstellennachweis von biographischen Eintragungen, Abbildungen und Aufsätzen aus dem Bereich Theater, Tanz und Musik, die von 1836 bis 1984 im Deutschen Bühnenjahrbuch, seinen Vorgängern oder einigen anderen deutschen Theaterjahrbüchern erschienen sind. Berlin: Spitz 1985. I–II. 1997, 2101 S.).

Wenn man einen Christoph Ludwig Seipp heranzieht, der in Neisse gastiert hat, dessen Gesamttätigkeit sich aber von Esthaz/Fertöd bzw. Ödenburg, Pressburg bis Hermannstadt und Temeswar entfaltete, weiß man nicht, ob er tatsächlich Teil einer böhmischen Theaterentwicklung war. Bei dem schon erwähnten Girzik ist es ähnlich: Oberungarn (die heutige Slowakei) und Pest waren seine Tätigkeitsgebiete. Carl Ditters von Dittersdorf (1739–1799) war von 1764 bis 1769 in Großwardein beim dortigen Bischof Adam Patachich als Kapellmeister und Komponist tätig, Michael Haydn in Temeswar, danach in Großwardein. Über beide hat man in Deutschland und Rumänien – speziell über die Aufenthalte im Banat und Siebenbürgen – geschrieben, was aber außerhalb der verwendeten Information für das Lexikon blieb (vgl. Metz, Franz: *Te Deum laudamus. Contribuție la istoria muzicii bisericești din Banat*. București ADZ, 1995; Ders.: *Johann Michael Haydn – seine Beziehungen zur Dommusik in Temeswar und Großwardein*. Hechingen 1997 (Südosteuropäische Musikhefte; 1); Cosma, Viorel: *Două milenii de muzică pe pământul României*. București 1977; Ders.: *Muzicienii din România*. Lexikon. București, Bd. I–IX, 1989–2006).

Es ist wenig plausibel, Einzelartikel über Mozart (S. 473–479) oder Metastasio (S. 429–432) aufzunehmen, die fast ausschließlich durch die Rezeption ihrer Werke mit den böhmischen Ländern zu tun haben (Ähnliches könnte für alle europäischen Staaten in Frage, was zu einer groß angelegten Rezeptionsgeschichte hinführen würde).. In beiden genannten Fällen wird darauf hingewiesen, dass die Kompositionen von Mozart und Metastasio in den böhmischen Ländern weit verbreitet waren, dass Mozart *Don Giovanni* und *La clemenza di Tito* speziell für Prag komponiert habe, dass bei Metastasio: „Sein Einfluss auf die Kultur der böhmischen Länder ist ab dem Beginn der 1730-er Jahre festzustellen“ (S. 430).. Im Mozart-Artikel findet man die Anmerkung: „Die Verbreitung und die Beliebtheit von M.’s Werken in den böhmischen Ländern dokumentieren Quellen, die in enormer Zahl und auch in unterschiedlichen Bearbeitungen (...) erhalten und bereits zu Lebzeiten des Komponisten entstanden sind“ (S. 478). So spannend es wäre, die Rezeption der gesamten europäischen Musik in den böhmischen Ländern zu untersuchen, für ein Lexikon ist dies ein kaum zu bewältigender Aufwand. Anders verhält es sich bei einem weiteren Großen der Musikgeschichte: Christoph Willibald Gluck (S. 220–224), kannte seit seiner Jugend Böhmen, wo er mit seiner Familie lebte und wo er „seine grundlegende musikalische Ausbildung“ erhielt (S. 220).

Bei den einzelnen Theaterleuten (Prinzipale, Dramatiker, Schauspieler) sind die Ergänzungen in der Zweitaufgabe sehr begrüßenswert. Allerdings kann man weitere hinzufügen. Wir werden einige Beispiele anführen:

a. Christoph Ludwig Seipp (S. 630–634). Bei den Quellen ist nachzutragen: das digitale Archiv der thüringischen Staatsarchive, Theaterzettelpjekt (ThHStAW_person_00003201), wo biographische Daten und die Ausgabe des Schauspiels *Für seine Gebieterin sterben* vorhanden sind. Außerdem fehlen die Hinweise auf: Brandeiss, Josef/ Lessl, Erwin: *Temeswarer Musikleben. 200 Jahre Tradition*. Bukarest: Kriterion 1980; Nan, Bogdan C.: *Herzklopfen im Rampenlicht : zur Geschichte des deutschen Staatstheaters Temeswar*. Timișoara: Mirton 2010, S. 23–24; Tarnoi, László: *Ungarnimage um 1800 – Ungarn: Heimat und/ oder Fremde*. In: Palimpszeszt, Nr. 9, http://magyarirodalom.elte.hu/palimpszeszt/09_szam/12.htm; Vgl. auch: Christoph Ludwig Seipp: *Tobacksdose. Eine Anekdote fürs Theater*. Ulm: Wagner, 1780. Eine gute Quelle ist: Ehrmann, Marianne: *Amalie. Eine wahre Geschichte in Briefen*. Von der Verfasserin der Philosophie eines Weibs. Bern 1786. Text nach der Ausgabe von Berlin: Zenodot (Bibliothek der Frauen) 2007, S. 240, 242, 243–244.

b. Franz Xaver Girzik (S. 218–220): die Bibliographie ist bis 1977 erfasst. Danach aber gibt es weitere Untersuchungen zu Girzik, ebenso den Nachdruck seines letzten Schauspiels *Die Erstürmung des Prinzen Eugenio Thores oder Temeswars Befreyung* in der Zeitschrift *Banatica* (1999) und zuletzt in: Fassel, Horst (Hg.): *9 mal vergessenes (Bühnen) Leben. Deutsche Theatertexte auf dem Gebiet Rumäniens vom 18.–20. Jahrhundert* (Stuttgart 2014, nach dem Manuskript im Besitz der Ungarischen Nationalbibliothek Budapest). Bei der (meist slowakischen) Literatur über Girzik fehlen: Szinnye József: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest: Hornyánszky 1894 (Reprint: 1980–1981), Bd. 3, Sp. 1222; *Deutsches Literatur-Lexikon. Biographisch-bibliographisches Handbuch*. Bern; München: Francke 1978, Bd. VI: Gaa-Gysin, Sp. 350; Pop, Elisabeta (Hg.): *Teatrul românesc la Oradea. Perspectivă monografică*. Oradea 2012. Die Werke und Übersetzungen Girziks kann man übersichtlich zusammenfassen: *Axur. König von Ormus*. Eine heroische Oper (übers. aus dem Ital.), Musik: Anton Salieri, 1788; *Armida* (nach Tasso), Musik Joseph Haydn, Pest 1791; *Stephan der erste König der Hungarn*, 1792 und 1803; *Thimotheus oder Die Wirkung der Musik* (aus dem Ital.), 1805; Musiktexte (aus dem *Chinesischen Wunderhut*), Musik: Franz Roser, Pest: Trattner 1807 (Das einaktige Singspiel „nach dem chinesischen Wunderhute“ wurde in Vöréb, „am Vorabende des hohen Namensfestes des hochgeborenen Herrn, Edlen Ignatius von Végh,“ am 30. Juli 1807 aufgeführt); *Das Leiden Jesu*, Oratorium (nach Ital.), Musik: Ferdinand Paer, 1807; *Achilles und Polyxena*, 5 Akte, 1808; *Israels Wanderung durch die Wüste* (biblische Oper), 1811; *Die Erstürmung des Prinzen Eugenio Thores oder Temeswars Befreyung*, Ms. Pest 1813. Außerdem: *Die unverhoffte Zusammenkunft*. Oper in drei Aufzügen, deutsch von Girzik, Österreichische Nationalbibliothek).

c. Carl Ditters von Dittersdorf (S.159–162): nachzutragen sind: Vulpius, Christian August/ Ditter von Dittersdorf, Carl: *Hokus Pokus!* Komische Oper in zwei Aufzügen. Leipzig: Heinsius 1794; Dittersdorf von Ditter, Karl. *Zwanzig englische Tänze*. Mit einem Vorwort hrsg. von K. Herrmann. Mainz: Schott 1951; von den Opern: *Arcifanfano* 1774, *Gott Mars und der Hauptmann von Bärenzahn* 1795, *Der Mädchenmarkt* 1797. Weitere Literatur ist vorhanden, findet sich aber im neuen Lexikon nicht: Arnold, Theodor Ferdinand Cajetan: *Karl (Carl) von Dittersdorf*. Seine kurze Biographie und ästhetische (sic!) Darstellung seiner Werke. Erfurt : Johann Karl Müller 1810; Klob, Karl Maria: *Drei musikalische Biedermänner: Ignaz Holzbauer, Karl Ditters von Dittersdorf, Michael Haydn*. Ulm: Kerler 1911; *Karl Ditters von Dittersdorf, der Schöpfer der deutschen komischen Oper*. Zur 150-Jahrfeier Dittershof und der Haugemeinden gewidmet. [Dittershof] [1935]; Zuber, Rudolf: *Prispěvky k životopisu Karla Ditterse z Dittersdorfu = Beiträge zum Lebenslauf von Karl Ditters von Dittersdorf*. Aus: Außerordentlicher Kulturberichterstatter; 1984 Freiwaldau, S. 3–38; Rösler, Rudolf: *Karl Ditters von Dittersdorf (1739–1799) – silvicultor, compozitor și dirijor la Oradea*. București, 2011, S. 49–50; Gagi, Adrian: *Excelenței Sale Domnului Carl Ditters, baron von Dittersdorf*. In: „Familia“, Bd. 41, Nr. 5(mai), 2005, S.

100–102; *Concerte pentru harfă și orchestră*. Karl Ritter von Dittersdorf, Karl Reinecke, Solistin Elena Ganțolea. Bukarest: Electrecord 1993. Ob man auch Johann Baptist Vaňhal (*Jan Krřitel Vaňhal*, in zeitgenössischen deutschsprachigen Quellen: *Wanhall* oder *Wanhal*) (1739–1813), einen Schüler von Dittersdorf hätte behandeln sollen, kann überlegt werden (er begann unter dem Einfluss von Gassmann auch Opern zu komponieren). Ein anderer Schüler des gleichen Komponisten, Wenzel Müller (S. 479–482) ist ausführlich präsentiert worden.

d. Felix Berner (S. 47–49) (vgl. auch: Lepel, Felix von: *Beiträge zur Musikgeschichte der Städte Thun, Bern, Interlaken, Lausanne und Neuchâtel, sowie des Berner Oberlandes vom Mittelalters bis zur Gegenwart*. Ein Vortrag 1933, s.l.; *Le Caprice amoureux ou Ninette à la cour* vorgestellt, von den jungen Schauspielern unter der Direction des Hrn. Felix Berner; Favart, Charles Simon. S.l. 1785; *Verzeichniß der Opern, Comoedien, Pantomimen und Ballets*; [Unterz.:] Felix Berner, Dir. d. jungen Schauspiellergesellschaft Aufführungslisten verschiedener Schauspieler-Gesellschaften. 1777–1786] o.O., [um 1780]; *Denen hochwohlgebohrnen, hochgeachten und gnädigen Herrn Burgermeistern, Häuptern, Rätthen und Vätern der Freyen Republik Zürich ... wiedmet die demüthigsten Wünsche in einem Vorspiel in Versen zu einem öffentlichen Denkmale seiner unterthänigsten Dankbarkeit für die ihme gnädigst ertheilte Erlaubniss und Schutz ... Dero unterthänigst gehorsamster Knecht, Felix Berner / Berner Felix*. Dienstags, den 26. Sept. 1780, [Zürich?]). Über das deutschsprachige Kindertheater in Ungarn gibt es die Promotionsschrift von Gabriella-Nóra Tar (*Gyermekszinjátság a 18. századi Magyarországon*. Kolozsvár : Selbstverlag 2005/ Kindertheater in Ungarn im 18. Jahrhundert), von der gleichen Autorin auch: *Gyermek a 18. és 19. századi Magyarország és Erdély színpadjain*, Kolozsvár 2004, Erdélyi Tudományi füzetek; 244) und *Deutschsprachiges Kindertheater in Ungarn im 18. Jahrhundert*. Register Paul S. Ulrich. Berlin/ Münster/Wien: LIT 2012 (Thalia Germanica; 13). In diesen drei Büchern findet sich eine reichhaltige Literatur mit Quellenangaben. Schließlich seien weitere Veröffentlichungen von Nóra Tar: erwähnt Vgl: Tar, Nóra: „*Nachricht von der Bernerischen Jungen Schauspieler Gesellschaft*“ – *Theatertaschenbücher als Medien der Erinnerung in Europa und Ungarn im 18. Jahrhundert*. In: *Gedächtnis und Erinnerung in Zentraleuropa*. Hrsg. von András F. Balogh und Helga Mitterbauer. Wien 2011. S. 109–121; Dies.: *Zur Schauspielerausbildung im deutschsprachigen Raum des 18. Jahrhunderts*. In: *Germanistik ohne Grenzen*. Großwardein : Partium., (2007), S. 285–292; Dies.: *Friedrich Zöllners Kindergesellschaft in Pest und Ofen: Deutsches Kindertheater als Berufstheater in Ungarn im 18. Jahrhundert*. In: Kerekes, Gábor (Hg.): *Bretter, die die Welt bedeuten*“. Budapest 2013, S. 61–66. Siehe auch: Egyed, Emese; Bartha, Katalin Ágnes; Tar Gabriella Nóra (Hg.): *Dráma szövegek metamorfózisa : kontaktustörténetek = Metamorphosis of the (drama)texts: stories of relation*. Kolozsvár 2011, I–II. Dass das Kindertheater auch im Lexikon vertreten ist (vgl. dazu: Philipp Niccolini, S. 486–489, aber nicht Friedrich Zöllner), ist erfreulich. Mit Hilfe der Arbeiten von Nóra Tar hätte einiges ergänzt werden können.

5. Die erwähnten Möglichkeiten für Zusätze zu bio-bibliographischen Angaben mindern keineswegs die ansehnlich Leistung dieses Nachschlagewerks, das die Entwicklung des tschechischsprachigen Theaters vor dem Hintergrund des Mehrsprachentheaters in Mitteleuropa nachzeichnet und dafür ein reichhaltiges Informationsmaterial mit Illustrationen (Bildnachweis S. 785–806) bereitgestellt hat. Außer den Artikeln und Illustrationen gibt es ein Personenregister (S. 807–841) und ein Ortsregister (S. 842–857). Ob man immer die richtige Formulierung gefunden hat, ist nicht sicher: bei Großwardein liest man: Großwardein, Nagyvárad, heute: Oradea (S. 846). Richtiger wäre es gewesen, die deutsche (Großwardein), die ungarische (Nagyvárad) und die rumänische Namensform (Oradea) zu zitieren. Ähnliches hätte im Falle von Temeswar (deutsch), Timișoara (rumänisch), Temesvár (ungarisch) geschehen können, aber im Lexikon fehlt die ungarische Namensform (S. 855). Ob man beim Barockschloss Gödöllő ein (künstlich anmutendes) deutsches Toponym (Getterle) verwenden sollte, darf gefragt werden. Die Mehrsprachigkeit in einer Mehrsprachenregion hätte regelmäßig hervorgehoben werden und ein Stückeregister (S.

858–889). Wenn man die Registermodelle von Paul S. Ulrich (vgl. die Reihe der *Thalia Germanica*, Nr. 3–13) herangezogen hätte können, dann wäre ein Zusammenlegen des Personen- und Stückeregister möglich gewesen. Auch hätte man, weil im Personenregister die Persönlichkeiten, denen ein eigener Lexikonartikel gewidmet ist durch Fettdruck gekennzeichnet sind, auf die Beigabe des Anhangs der „Artikel“ (S. 891–894) verzichten können.

Eine Fortsetzung der lexikographischen Erfassung der Theaterpersönlichkeiten der „böhmischen Länder“ und der benachbarten Gebiete sollte sich die Heranziehung der mehrsprachigen Bibliographie (nicht nur der tschechischen, slowakischen und deutschen/österreichischen) zum Ziel setzen, damit auf diese Art die weit zerstreuten Informationen in den einzelnen Ländern Mittel- und Südosteuropas erfasst und vereint werden. Aber das sind Möglichkeiten, die nur die Bedeutung dieser außerordentlichen Leistung der Theaterwissenschaftler aus Prag und der Tschechischen Republik und ihrer KollegenInnen aus Deutschland und Österreich noch deutlicher machen können.

Horst Fassel
Wuppertal, Deutschland

*** * Lexiconul de la Buda (1825) = Lesicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemtescu quare de mai mulți autori, in cursul a trideci, si mai multoru ani s’au lucrat. Seu Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est.** Budae, Typis et Sumtibus Typografiae Regiae Universitatis Hungaricae, 1825. Ediție electronică de Maria Aldea, Daniel-Corneliu Leucuța, Lilla-Marta Vremir, Vasilica Eugenia Cristea și Adrian Aurel Podaru, Cluj-Napoca, 2013 (<http://www.bcuccluj.ro/lexiconuldelabuda>)

În contextul actual al procesului de informatizare, pe de o parte, a lexicografiei și, de pe altă parte, a lucrărilor lexicografice deja publicate în format clasic, pe hârtie, dicționarul de față reprezintă rezultatul colaborării dintre lingviști și informaticieni și poate fi considerat un reper pentru alinierea lexicografiei românești contemporane la orientări similare internaționale. În lexicografia românească actuală s-au desfășurat și se desfășoară o serie de proiecte menite să informatizeze cercetarea lingvistică de acest tip (vezi eDTLR, CLRE, introdus din acest an în planul de cercetare al Academiei Române).

Considerat drept primul dicționar explicativ și etimologic al limbii române de către unii specialiști, lexiconul prezentat constituie un punct de referință pentru lexicografia românească modernă. Cercetătorii din Cluj-Napoca, o tânără echipă de specialiști extrem de serioși, au reușit să facă o ediție prelucrată electronic și emendată, care repune în circuit o operă lexicografică de excepție a Școlii Ardelene, apreciată ca atare în unanimitate de cercetătorii români și străini și care facilitează accesul publicului larg la această lucrare extrem de importantă.

Această ediție electronică este rezultatul proiectului de cercetare intitulat „Lexiconul de la Buda (1825). Ediție emendată și prelucrată electronic pentru consultare on-line”, finanțat de UEFISCDI-CNCS (cod PN-II-RU-TE-2011-3-0170) și desfășurat sub tutela Universității „Babeș-Bolyai”, din Cluj-Napoca, pentru o durată de 24 de luni (5 octombrie 2011 – 4 octombrie 2013) și condus de Maria Aldea, de la Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, din Cluj-Napoca.

Ediția electronică reproduce textul volumului tipărit în 1825 la tipografia din Buda. Volumul în sine însumează 886 de pagini, repartizate astfel: *Cuvântul către cititori* (elaborat

în latină și română, textul românesc fiind redactat atât în grafie latinistă – etimologizantă, cât și chirilică), *Prefața la Ortografie și Ortografia* lui P. Maior (ambele redactate în latină), *Dialogul pentru începutul limbii române* (redactat în română cu grafie latinistă – etimologizantă și chirilică), *Extrasul cu regulile de pronunțare și Dicționarul* propriu-zis. Textul integral al *Lexiconului budan* a fost cules manual de către Maria Aldea, Bogdan Harhătă și Lilla-Marta Vremir, revizia fiind realizată de Maria Aldea, Vasilica Eugenia Cristea, Lilla-Marta Vremir și Adrian Aurel Podaru. Programul informatic cu ajutorul căruia s-a realizat această ediție electronică a fost creat de Daniel-Corneliu Leucuța.

Pentru publicul specialist și nu numai, care consultă acest dicționar on-line, accesul se face după înregistrarea gratuită pe site prin crearea unui cont și a unei parole, interfața fiind extrem de accesibilă, gândită astfel încât să fie funcțională, utilă, în funcție de diferitele criterii de interogare, permițând în acest fel o consultare rapidă a textului.

Există mai multe tipuri de interogări posibile, unele destinate publicului specialist, altele publicului nespecialist.

Pentru specialiști, o primă variantă permite răsfoirea dicționarului prin afișarea alfabetică a tuturor cuvintelor-titlu, a dubletelor grafice și lexicale ale acestora, dar și a cuvintelor-titlu secundare. O a doua variantă de consultare permite o interogare simplă, care presupune căutarea exclusiv după cuvântul-titlu, indiferent de forma în care acesta este scris (fie în grafie etimologizantă, fie chirilică ori în româna literară actuală).

Cel mai avansat tip de căutare permite interogarea *in extenso* a informației prezente în corpul articolului sau restrictiv, doar în cadrul unei anumite limbi (română, latină, maghiară și germană). De asemenea, se poate interoga baza de date folosind drept criteriu câmpul informațiilor lexico-gramaticale – clase și categorii gramaticale, structuri complexe – locuțiuni și frazeologisme, grade de comparație etc. Se pot face interogări atât după elemente lexicale ce aparțin altor limbi (franceză, italiană, spaniolă, greacă etc.), cât și după informații de natură etimologică. Alte criterii de căutare vizează: domeniul, valorile semantico-stilistice, vocile ce conțin marcajul lat. *nota* (rom. „luare-aminte”), situațiile de întrebuițare, proverbele, autorii/operele citate și trimiterile.

Autorii ediției de față au conceput și un instrument care să permită și publicului nespecialist să poată consulta dicționarul, și anume o variantă emendată „gândită ca o cheie de lectură și de înțelegere a textului tipărit la 1825”. Astfel, editorii au corectat erorile tipografice certe și au actualizat ortografic, prin transpunerea în grafie actuală, conținutul articolelor, aplicând normele de punctuație în vigoare specifice fiecărei limbi prezente în lexicon.

Ediția este completată de un index de cuvinte din dialectele transdanubiene, din italiană, franceză, spaniolă și greacă, de un index al proverbelor și al autorilor/operele citate.

Subliniem importanța acestui lexicon în ediție electronică și prin crearea de legături cu alte instrumente electronice de cercetare a limbii române, și anume, pentru a facilita înțelegerea cuvintelor și a sensurilor acestora, cercetătorii clujeni au stabilit un sistem de trimiteri către dexonline.ro.

Demersul întreprins este prezentat de autori într-o amplă *Notă asupra ediției*, în care sunt explicate toate etapele parcurse, posibilitățile de consultare a dicționarului, detalierea modalității de emendare pentru fiecare limbă utilizată în lexicon, precum și latura informatică și dificultățile sale.

Trebuie subliniat faptul că efortul cercetătorilor clujeni de a duce la capăt acest proiect este prima tentativă de digitalizare a unei opere lexicografice vechi, cu rezultate remarcabile, ceea ce reprezintă o etapă extrem de importantă în evoluția lexicografiei românești actuale.

Elena Tamba
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România

Vasile PAVEL, **Studii de dialectologie și onomasiologie**, Chișinău, Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei, Tipografia „Profesional Service”, 2014, 342 p.

Culegere de articole și studii elaborate și publicate de profesorul Vasile Pavel în special după anii '90, volumul *Studii de dialectologie și onomasiologie* este compartimentat în trei secțiuni, organizate tematic: secțiunea întâi – *Studii de dialectologie* – include preocupări referitoare la situația actuală a graiurilor din Basarabia, din nordul Bucovinei, din enclavile românești de răsărit etc., care, în totalitatea lor, formează „un monument viu popular”; secțiunea a doua – *Studii de onomasiologie* – implică examinarea „aspectelor onomasiologice ale derivării morfematice și semantice, ale interpretării sema-onomasiologice a microsystemelor lexicale”, în vreme ce secțiunea a treia – *Alte studii* – cuprinde cercetări de lingvistică generală.

Prezenta apariție editorială ilustrează, dincolo de realizările științifice adunate în paginile ei, calitățile de excepție ale autorului: profunzimea gândirii în abordarea și explicarea fenomenelor de limbă (*Probleme ale elaborării Atlasului lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria, vol. I-II; La nord de Tisa, în Transcarpatia* etc.); inteligența lingvistică în efortul de cunoaștere a lucrurilor în „esență”, de pătrundere în „miezul” cuvântului, care este, în viziunea profesorului Vasile Pavel „o comoară de gândire, [...] creația vorbitorilor, izvorând din harul imaginației, al frumosului și al binelui...” (*Cuvintele – comori de imaginație și de gândire; Comoara graiului matern* etc.); libertatea de gândire în promovarea adevărului despre „viul grai popular” și, în sfârșit, pasiunea și dragostea pentru limba română și pentru neamul românesc.

În studiile *Limba română în școlile din regiunile Cernăuți și Limba română și graiurile ei teritoriale*, profesorul Vasile Pavel abordează problema limbii române ca „unitate de diversitate”. În opinia autorului, izbânda cea mai importantă a adevărului științific în condițiile din Basarabia este însuși „numele corect al limbii materne – limba română”, în legătură cu care sunt reafirmate adevăruri științifice și istorice de necontestat (*Graiul românilor basarabeni, expresie a continuității teritoriului de limba română*).

Exprimând idei despre limba și cultura românească (*Ca neam, supraviețuim prin graiul străbun; Un grai, o seminție, o vatră strămoșească* etc.), în contextul imperativului de a ne cunoaște pe noi înșine ca neam, profesorul Vasile Pavel atrage atenția asupra fenomenului de „marginalizare a limbii”, care „ne duce la pierzanie pe noi înșine ca națiune”. Mai mult, autorul remarcă cu un realism obiectiv: „Nu știu dacă avem dreptul moral să afirmăm că ne cunoaștem pe noi înșine. Dacă ar fi așa, atunci nu găsim explicație lipsei de demnitate națională” (*La început era cuvântul...*); alternativa dezirabilă este responsabilitatea oricărui bun cetățean sensibil la viitorul țării, care începe de la cuvânt și perpetuează prin cuvinte.

Pe una dintre direcțiile de cercetare predilecte ale profesorului, dialectologia lexicală, studiile de onomasiologie incluse în culegere – care reiau și reactualizează chestiuni tratate anterior în remarcabila monografie *Nominația lexicală*⁹ – se referă la denominație, având drept reper derivarea morfematică și derivarea semantică¹⁰.

Astfel, prezentul volum este:

– un studiu fundamental, prin materialul lingvistic analizat și sintetizat, prin punerea în valoare a naționalului în contextul globalizării valorilor: „...graiurile și dialectele

⁹ Apărută la Chișinău în 1983.

¹⁰ De altfel, în una dintre multele caracterizări elogioase la adresa autorului este evidențiată în special această preocupare: „Dialectolog de notorietate și remarcabil teoretician în domeniile nominației lexicale, în special” (acad. A. Ciobanu)

teritoriale pun la dispoziția cercetătorului [...], prin atlase lingvistice, date prețioase și sugestive, deoarece în evoluția de milenii a umanității desemnarea obiectelor, fenomenelor, proceselor etc. reprezintă un proces liber, natural, spontan...” (*Sintagmele denominative și cartografierea lor*);

– un studiu coerent, prin expunerea și analiza faptelor de limbă. Investigațiile au la bază observarea și reflecțiile particularităților de „viu grai”, prezente în hărțile atlaselor lingvistice românești, un autentic document de limbă română. În cele mai multe articole și studii de dialectologie sunt reflectate fapte de limbă arhaice și recente;

– un studiu complex, prin abordarea interdisciplinară, dialectologia fiind văzută în raport cu istoria limbii, sociolingvistica, etnografia, onomastica, onomasiologia, psiholingvistica etc., care oferă noi deschideri de cercetare în domeniu;

– un studiu relevant, în descrierea „evoluției în timp a unităților de denotație în baza „peisajului dialectal”, „hărțile lingvistice reflectând existența diacroniei în sincronie” pentru a facilita „lectura interpretativă a hărților”;

– un studiu sistemic, creativ, laborios, prin prezentarea terminologiei populare pe baza atlaselor lingvistice românești, pe două direcții onomasiologice: structural-diacronică și motivațional-cognitivă (*Termeni pentru fierăria meșteșugărească și tâmplărie în graiurile moldovenești din zona de nord (pe baza ALRR.BAS)*). O mențiune aparte facem în legătură cu microsistemul „ficat” – „plămâni” (*Termenii pentru „ficat” și „plămâni” (pe baza atlaselor lingvistice românești)*), ale cărui diverse variante lexicale atestate confirmă justetea afirmației lui Ferdinand de Saussure referitoare la diversitate, care „trimite, în cele mai multe cazuri, la o unitate precedentă”. Microsistemul avut în vedere este abordat monografic (etimologie, analiză comparativă, sinteză etc.), recreându-se un veritabil „destin” al cuvintelor, care demonstrează, o dată în plus, „natura spirituală a unităților limbii”, corelația dintre entitatea fizică și entitatea psihică în integralitatea cuvântului.

Prezentul volum, *Studii de dialectologie și de onomasiologie*, se înscrie în orizontul larg al bibliografiei de specialitate naționale și internaționale, concentrând adevăruri universale despre limbă și valori existențiale, adevăruri care, trecute prin destinul Profesorului, i-au permis să trăiască și să profeseze „în viu grai românesc”.

Eugenia Mincu

*Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău
Republica Moldova*

Roxana PATRAȘ, Cântece dinaintea decadenței: A.C. Swinburne și declinul Occidentului, Iași, Editura Timpul, 2012, 256 p.

Ideile noastre fixate, confortabilizate, mai sunt uneori „deranjate” de anumiți oameni cu spirit neastâmpărat. Așa se întâmplă, spre pildă, cu perioada victoriană, despre care știm că era ipocrită, conformistă, familistă, religioasă și utilitaristă. Deja câteva trăsături care se bat cap în cap. Despre orice curent de gândire se poate afirma, cu argumente, opusul celor care s-au spus și repetat până la sașietate.

În această direcție se deplasează și cercetarea necruțător-academică a traducătoarei și eseistei Roxana Patraș, *Cântece dinaintea decadenței: A.C. Swinburne și declinul Occidentului* (Editura Timpul, 2012), care este rodul unei întreprinderi doctorale devenită, între timp, o carte spectaculoasă prin exhaustivitate și multiplu perspectivism. Propriu-zis, volumul se apropie de condiția unei monografii, informația meticuloasă fiind dublată de fabuloase ilustrații și caricaturi victoriene. Swinburne este un autor faimos în epoca lui, rebel

și apoi „clasicizat” (propus la Nobel), feroce contestat de contemporanii lui mai tineri și, în cele din urmă, cam uitat. Tema cărții pare obositoare la prima vedere, dar dacă ne aducem aminte de teribilismele scriitorului performer, romantic decadent și cu o constituție fizică subredă, ne dăm seama ce mină de aur se află aici pentru cercetători. Caracterul „performativ-histrionic” al lui Algernon, cum evidențiază în prefață Angelo Mitchievici, justifică pe deplin abordarea personalist-critică a cercetătoarei. Sarcina este complicată de „un secol de exegeză swinburneană”, cum este intitulat primul capitol. O avalanșă de considerații dinamizată de swinburnologia contemporană, care îl relansează pe „«monstru» erudit și degenerat” (Rikky Rooksby).

Frumusețea criminală

Roxana Patraș este, așadar, „pe val” când reia analiza operei victorianului ce și-a scandalizat epoca datorită „senzualității perverse, ambiguu-masochiste, a versurilor sale” (p. 13). Înainte de a se cuminti, roșcatul teribilist a cântat-o și el pe Salomeea, așa cum avea să o facă și Oscar Wilde, precum și alți romantici decadenți. Frumusețea criminală constituie un lait-motiv al dandysmului și ea este una dintre cauzele pentru care Swinburne a fost numit „tatăl vitreg” al poeziei moderne (Cecil Y. Lang). *Vitreg* și pentru că recunoașterea lui s-a produs mai ales pe tărâm american, în sens invers recunoașterii europene a lui E. A. Poe. Cu alte cuvinte, nu ne plac „demonizații” noștri, dar îi adoptăm pe cei de dincolo de ocean...

Autoarea cunoaște swinburnologia pe degete – până la cele mai ascunse firmituri –, așa că îi face plăcere să detalieze (și prin excelențele ilustrații) fervoarea prerafaelită, „retorica grandilocventă, gesticulația excesivă, manierismul, cameleonismul, admirația fără frâu, teribilismul agresiv” (p. 16) ale junelui artist. Totodată, se evidențiază faptul că această *teatralitate* a manifestărilor publice a dăunat receptării operei în epocă, fapt rămas valabil și în epoca entertainment-ului postmodern. Mai devreme sau mai târziu, carnavalescul diluează profunzimea latentă.

Evident, avem de-a face cu o monografie *înclinată* către spectaculosul *personei* poetice ce înglobează o personalitate „multifațetată” (*multifarious*). Fără nicio ezitare își croiește poteca cercetătoarea printre swinburnologi, iar numărul lor este legiune. Atât de consistentă este receptarea critică a operei lui Swinburne, încât autoarea o împarte în trei categorii istorice. Începutul ar fi odată cu anii '30, când criticii (nu redau numele lor aici, pentru că rezonanța lor în spațiul românesc este strict incantatorie), cucerți de Noul Criticism, lasă deoparte biografia și nuanțările psihologice pentru a studia monografic opera. Acum ar fi surprinse pentru prima oară legăturile cu literatura Marchizului de Sade. A doua etapă prinde contur în jurul tipăririi ediției de scrisori și documente cu caracter intim, deci este îmbibată cu senzaționalism personalist. Al treilea „moment revoluționar în exegeza postumă” este fixat în anii '70, când sunt repuse în discuție texte considerate până atunci încercări ratate sau joculețe, cu ajutorul abordării computerizate. Cercetătorii care au luat parte la proiectele virtuale *The Swinburne Project*, de la Universitatea din Indiana, și *NINES* (*Networked Infrastructure for Nineteenth-Century Electronic Scholarship*) au recurs la studiul rețelelor conceptuale (parcurend axa de la conceptul de „hipertext” până la ideea de „hiper-personalitate” ori de „hiper-om”) și al nodurilor informaționale.

Dandy-ul republican

Swinburne și opera lui sunt un *el dorado* pentru critica și istoria literară. Roxana Patraș a profitat atât de irezolvabila „dihotomie hermafrodită”, cât și de posibilitățile interpretative oferite de „triada teatralitate-ideologie-sexualitate”, întrucât ele reprezintă concepte „transformaționale” (p. 33). Este captivant de urmărit cum a reușit criticul să recurgă doar la concepte tot atât de „cameleonice” și „difuze” (p. 34) precum personalitatea proteică a scriitorului victorian. Conceptele prea bine sedimentate nu s-ar potrivi cu „suma

de *personae* artistice” pe care o întruchipează subiectul interpretării. Primordială devine problema ritmului ideatic, capabil să nu sufice imprevizibilitatea textelor studiate. Un fel de dans cu lupii... Pentru a contura și mai bine această fugă de hiperspecializare și de unitate tematică și stilistică a unor exponenți ai victorianismului, precum Thomas de Quincey, Thomas Carlyle, Ch. Darwin, John Ruskin, John Keats, Swinburne, A. Tennyson sau W. Whitman (spectaculoasă alăturare), este citată Josephine Miles cu o lucrare în care sunt detaliate trăsăturile hibride ale victorianismului: metisarea stilistică și enciclopedică, diversitatea fără limite și enciclopedismul, adică pofta de a aborda domeniile cele mai depărtate între ele.

Pătrunzând, carevasăzică, în meandrele ființei sociale și artistice care a fost Swinburne, mai întâi aflăm despre republicanismul lui, în sens centralizator-imperialist, iar nu federalist, ca la americani. Democrația actuală nu are niciun sens pentru gânditorii secolului al XIX-lea, ea fiind înțeleasă ca ierarhie a celor buni. Doar natura ar fi esențialmente democratică, oricât de nedreaptă în aparență. În fond, viziunea politică este una sincretică – precum la Iona Budai-Deleanu –, în descendența proiectului politic platonician, unde monarhia, aristocrația și democrația se substituiau și se împleteau. Amuzant este că Swinburne nu-i suporta pe monarhi, dar respecta regalitatea reginelor (*the queenliness*). Poate și pentru că „sinele [lui] difuz” (p. 43) conținea o importantă „cantitate” de *anima*.

Unul dintre cele mai surprinzătoare capitole este cel care tratează despre copilăria și adolescența lui Swinburne. În aparență nimic deosebit, nimic dickensian. O copilărie tipic victoriană, adică respectabilă. Ceea ce stârnește interesul este construirea relațiilor oficiale, de familie în special, privind copilăria, adolescența și tinerețea artistului. Într-o gravură a lui George Richmond din 1843 viitorul scriitor este reprezentat idilic alături de cele două surori ale sale. Chipurile sunt convențional senine, toate trei semănând cu niște inimioare. Și „convenționalizarea” biografiei continuă pe mai multe căi, încât este de înțeles freamătul iscat de cea de-a doua etapă a criticii swinburneene, cea biografistă, așa cum o identifică Roxana Patraș.

Degenerat și geniu

Iată, însă, că există texte de tinerețe cu aspirații sado-masochiste, în care se vorbește despre autoflagelare – reminiscență, pare-se, a regimului punitiv de la Eton (*The Flogging Block; Reginald's Flogging* etc). Imaginile nu mai sunt edulcorate în vreun fel, ci de un verism cu inflexiuni bufe: „Now loosen your braces,/ And lower your breeks,/ And show your companions/ Your bare nether cheeks/ Make haste to the closet/ And bring a good rod,/ Or I'll cut your ribands/ You shuffler, by God!!! O Master! Dear Master!/ Have pity for once!/ «What, pity for a truant,/ A thief and a dunce!»” (*Frank Fane. A Ballad*). Geniul comic și parodic al lui Swinburne se va răsfrânge, mai târziu, și asupra venerabilului Wordsworth, prezentat într-o scriere dramatică precum un poet ce vexează sensibilitatea reginei Victoria cu versurile lui provocatoare. Scriitorul respectabil de peste câteva decenii este acum un adolescent roșcovan, poreclit „Morcoveață”, fascinat de performance-urile și happening-urile prerafaeliților. Efeminarea acestui tip de artă i se potrivește de minune junelui fragil cu cap mare. Într-o caricatură de Max Beerbohm Swinburne este înfățișat la scară redusă îngenunchat în fața unui Dante Gabriel Rossetti dolofan și supradimensionat. Ironia este mușcătoare și depune mărturie despre personalitatea ștearsă și influențabilă a tânărului. Același caricaturist îl mai ia o dată peste picior pe poet plasându-l, tot minuscul, la picioarele lui Rossetti în timp ce îi citește poezii în ipostază umil-înfrigurată, ca un „dear little Carrots”. Procesul de venerație se desfășura în serie, căci și doamnele care frecventau atelierelor prerafaeliților i se prosternau tânărului poet, oferindu-i coroane de lauri.

Frăția prerafaelită și cercurile adiacente au dat înapoi, însă, când poetul a încercat să își publice producțiile. Motivul era sexualitatea ultragiantă a textelor. Lady Trevelyan îl sfătuia pe viitorul autor să elimine piesele compromițătoare din manuscris, astfel încât să

obțină „o carte care într-adevăr să poată fi plăcută, citită și învățată pe de rost, care să devină o parte distinctă a limbii engleze, care să fie pe mesele tuturor fără a întâmpina vreun protest din partea celor timizi” (p. 80). Mai direct spus, artistul se cuvenea să-și monteze o mască pe placul celor neinformați ori pur și simplu ipocriți. Sfaturi de genul acestuia provin de la persoane deloc ingenue. În cercul prerafaelit se citea, orișicât, de Sade, iar crudul Swinburne mărturisea că s-a prăpădit de răs citind, împreună cu Rossetti, din *Justine sau nefericirile virtuții*. Prerafaeliții nu erau, deci, atât de fără pată și fără prihană, medievali romanțioși, precum îi arătau operele lor...Mai onest, Swinburne le șochează pe fiecele lui Thackeray cu versuri de dulce și devine bun prieten cu Richard Burton (evident nu soțul lui Liz Taylor), membru de seamă al Clubului Canibalilor.

Scriitorul se înconjoară de un anturaj faimos, printre care și „iubitul lui șef”, Mazzini, care dovedește un organ destul de primitiv pentru poezie când împarte sfaturi de genul: „Nu ne adormi cu cântece despre iubirea egoistă și frumusețea fizică: zdruncină, reproșează, insultă, înfierează-i pe lași, saltuă-i pe martiri, spune-ne tuturora că avem o grandioasă misiune de împlinit.[...] Dă-ne *Versuri pentru Cruciadă*” (p. 85). Deci unii îl vor pe Swinburne un fel de Maiakovski al secolului al XIX-lea, alții, însă, nu îi dau prea multe șanse ca ființă umană. Max Nordau, în *Degeneration*, îl vede ca pe un ”higher degenerate”, în timp ce Rossetti „should be counted among Sollier’s imbeciles”. Swinburne ar fi ”the first representative of «Diabolism» in English poetry”.

Studiul Roxanei Patraș ne lămurește că Swinburne a avut mai mult succes ca personaj (literar) decât ca scriitor. Figura lui apare sub masca unor personaje în scrieri de George Meredith, Edmond Goncourt și alții. Neșansa lui a fost aceea de a fi evoluat mereu pe granița dintre victorianism și decadentism. Niciodată adoptat de vreo parte ori alta. O figură fascinantă care avea nevoie de o abordare critică versatilă pentru a fi redată cititorilor de astăzi, care jinduiesc după decadentism într-o lume decăzută.

Felix Nicolau
Universitatea „Hiperion”, București
România

Yannick PREUMONT, **Traduire le discours sur la famille**, Roma, ARACNE Editrice, 2009, 100 p.

Professeur associé de langue et traduction françaises auprès de la Faculté de Philosophie et Lettres de l’Université de la Calabre, l’auteur a une activité impressionnante dans le domaine de l’analyse des structures de l’énoncé, qu’il a approché antérieurement dans plusieurs livres (*Énoncé et énonciation chez Romain Gary et Emile Ajar*, 2002; *La langue française et les itinéraires du discours contrastif*, 2005; *Les traductions de l’italien en français au XVIIIe siècle et la construction textuelle du point de vue*, 2005), dont certains sont centrés, en pleine cohérence de sujet avec la nouvelle parution éditoriale, sur la sphère sémantique de la famille (*Lexique familial et énonciation*, 2004 ; *Dire la famille. Discours tragique et discours ironique*, 2005).

Dans ce recueil thématique, la traduction du discours sur la famille devient un espace privilégié où on peut étudier la contextualisation et la dimension pragmatique à l’œuvre dans les transformations textuelles qui sont « autant d’élaborations personnelles, de créations venant d’enrichir le panorama [...] de la poétique de l’ironie » (p. 85). Dans cette perspective, le titre dit ce que l’auteur s’est proposé et qu’il a mené à bout : se pencher sur la traduction pour approfondir la question du discours sur la famille à partir de certains problèmes spécifiques, attaqués dans les 6 pièces (chapitres) du volume : 1. *La famille et ses*

traductions métaphoriques (p. 11–16), 2. *Enonciation, traduction et rhétorique dans la description de la fin des bourgeois. Dire quasi la stessa cosa* (p. 17–30), 3. *Foyer et folie* (p. 31–42), 4. *La multiplication des indices et la pratique déformante de la clarification* (p. 43–54), 5. *Métaphore, descendance et poétique de l'ironie* (p. 55–72), 6. *Traduire la poétique de l'éclatement et de la dispersion* (p. 73–83). D'après ce qu'on apprend dans la partie préliminaire (ayant le même titre que le livre, p. 7–9), deux textes prennent comme point de départ des articles déjà publiés ; il s'agit des chapitres 3, inséré dans le volume *Eminescu plutonico. Poetica del fantastico* (dir. G. Vanhese), Arcavacata di Rende, Centro Editoriale – Università degli Studi della Calabria, 2007, p. 197–204; et 5, paru antérieurement en *Panaït Istrati et Félicia Mihali, deux migrants de l'écriture* (dir. G. Vanhese), Arcavacata di Rende, Centro Editoriale – Università degli Studi della Calabria, 2008, p. 197–204.

La substance du livre est faite plutôt des cas particuliers, mais l'examen attentif, mené en contrastivité, sur un riche corpus de traductions (Thomas Mann, Emile Zola, Panaït Istrati, Guy de Maupassant, Giovanni Verga etc.) révèle au lecteur des conclusions à valeur générale : la nécessité du registre « familial » mêlant discours tragique, discours métaphorique et discours ironique, au profit d'une nouvelle vision sur les niveaux de langue et les variations linguistiques (p. 16) ; le rôle paradoxal de « la vieille rhétorique et [de] la féroce poétique de l'ironie » pour une re-interprétation sur la prose fin de siècle (p. 30) ; la comparaison inter-langue comme « mine intarissable de commentaires sur la manière dont une idée est exprimée par une formule révélatrice d'obsessions [...] et sur la forme narrative adoptée » (p. 41) ; la non-correspondance des registres d'expression, permettant, dans le contexte d'une société traditionnelle en régression, d'en conserver « le côté inquiétant et fantastique » (p. 54) ; les possibilités qu'ont les traducteurs d'« „aider” le texte à réaliser ses significations possibles » (p. 72), en fin de compte, l'importance des « repères épistémologiques pour une nouvelle approche de la traduction avec application au discours sur la famille et à la poétique de l'espace » (p. 83).

Le livre se ferme, traditionnellement, par une section conclusive (p. 85–87), suivie par une bibliographie (p. 89–96) impressionnante par le grand nombre d'éléments inventoriés, qui sous-tendent la structure théorique du volume, ainsi que les développements applicatifs, tout en ouvrant aux lecteurs des perspectives larges vers des domaines autant variés que solidaires, tels que l'analyse du discours, la poétique, la rhétorique, la sémiologie, la stylistique, la linguistique générale, la traductologie, l'herméneutique ou la pragmatique ; sources primaires (écrits originaux ou bien traductions) ou littérature secondaire, les titres recouvrent un vaste univers idiomatique (italien, français, anglais, allemand, roumain, russe) et chronologique (les dates de parution des livres cités s'enfilent sur une centaine d'années).

Luminița Botoșineanu
Institut de Philologie Roumaine « A. Philippide », Iași
Roumanie

Narcisa Alexandra ȘTIUCĂ, **Amintiri pentru viitor. 4 teme de istorie orală**, București, Editura Etnologică, 2014, 154 p.

Amintiri pentru viitor. 4 teme de istorie orală este o sinteză a preocupărilor autoarei pentru subiect, încununând cu succes activitatea de cercetare de un deceniu și jumătate în domeniul narativității populare, dar și cea didactică dobândită în cadrul cursului *Narativizarea istoriei*, susținut de Narcisa Știucă la Facultatea de Litere.

Lucrarea cuprinde 9 capitole, care descriu traseul a patru cercetări de teren, metodologia de culegere și de analiză, fragmente de interviuri și narațiuni personale, înlănțuite epic într-

un discurs sincer, pentru că este subiectiv și riguros, pentru că este direcționat conform celor mai recente și importante direcții științifice de studiere a istoriei orale.

Volumul cuprinde reeditarea unor fragmente din lucrări publicate de autoare între anii 2000 și 2006, revizuite și completate, aduse la zi prin actualizarea bibliografiei și prin reordonarea materialului într-o nouă structură.

Nota introductivă care deschide lucrarea descrie metodologia și modul în care au fost prelucrate și editate materialele spre a ușura înțelegerea intenționalității demersului științific și a manierei în care cele patru cercetări se contopesc într-un studiu consistent.

Preambulul teoretic cuprins în capitolul *Istorie, memorie, povestire* conține sinteza instrumentelor utilizate în analiză, pe care se fundamentează comentariile textelor culese și transcriese din capitolele următoare. Autoarea discută relația dintre istorie, memorie și narativitate trecând în revistă principalele studii care problematizează locul istoriei vieții în raport cu istoria oficială și cu memoria colectivă (Assman, Bertraux, Pineau, Le Grand), dar și formele narativității caracteristice speciei (Portelli, Bermani, Robinson, van Dijk, Liebllich et alia).

Urmând tradiția școlii folcloristice românești de a utiliza termenul narațiuni personale pentru a cuprinde categorii de texte care, „având rădăcinile în mediul social... sunt extrem de sensibile la atitudini de grup și individuale, deși o problemă care s-a pus este aceea legată de înscrierea narațiunilor personale în tradiționalitate” (cf. Linda Dégh, p. 19), autoarea atrage atenția asupra importanței covârșitoare pe care culegerea și studierea acestor povestiri și relatări o are în înțelegerea mentalității și a culturii orale contemporane. „Tocmai aceste trăsături conferă narațiunilor individuale reprezentativitate pentru că ele reconstruiesc trecutul înregistrându-l cu semnificațiile care slujesc afirmării grupului și mai ales transmiterii valorilor în care acesta crede și pe care dorește să le consolideze și să le perpetueze” (p. 18), spune autoarea în încheierea subcapitolului dedicat definirii istoriei orale și a raporturilor pe care le angajează cu istoria și cu memoria colectivă.

Contextul generativ și performativ (incluzând aici atât receptarea, mobilul relatării cât și mediul social în care se înscrie) și particularitățile narrative ale povestirilor personale, în lumina celor de mai sus, sunt indicatori fundamentali de analiză a unei comunități. Din acest motiv, clasificarea tematică este neglijată în favoarea descrierii istoriei localităților cercetate prin prisma istoriilor de viață ale unor subiecți reprezentativi. Lucrarea oferă însă posibilitatea cititorului de a-și ordona materialul de teren în funcție de oricare dintre criteriile teoretice dezbătute, având la dispoziție toate datele necesare utilizării corespunzătoare a textelor.

Autoarea sesizează în repetate rânduri necesitatea schimbării de strategie a cercetătorului sub presiunea subiectului care își exercită „autoritatea” „fie în privința creării unui cadru și a unei succesiuni de contexte și pretexte narrative fi în privința transformării interviului într-o convorbire desfășurată cu efort, temporizări și obstacole care aveau ca sursă retrăirea completă, răvășitoare a faptelor narate” (p. 9). Astfel, lucrările științifice redactate pornind de la un asemenea material trebuie să se supună aceluiași rigori și necesitatea adaptării metodelor de culegere și analiză este absolută.

Fundamental pentru înțelegerea motivației științifice care a dictat structura volumului și tipul de discurs abordat este capitolul *Povestea unei cărți* în care autoarea descrie cum s-a născut lucrarea *Transcrieri infidele*, publicată în anul 2000. „Tot experimental” – primul experiment menționat fiind acela de a prezenta un segment al istoriei localității prin transcrierea narațiunilor culese de la cei mai buni povestitori – spune Narcisa Știucă, „am ales o formă de discurs etnologic în care să fie topit jurnalul de teren, iar documentele cercetării (fișe de informator, transcrieri, note, observații și comentarii) să se subordoneze scopului mai sus amintit, fiind mai curând martori credibili decât documente științifice riguroase” (p. 27).

Capitolele *Povești despre oameni de altă dată*, „*Chiaburul Muscelului*”, *Umilințele și speranțele unui soldat de rând*, *Tinerețea furată*, *În cumpăna timpurilor*, *La răscruce de imperii: Italienii dobrogeni*, *O jumătate de veac de frică și tăcere*, *Exilul în oraș* conțin

fragmente de text (relatări, povestiri, interviuri) inserate fie în discurs, fie la sfârșitul capitolului, comentate, analizate, puse în context într-o manieră aparte, care denotă sentimentalismul difuz al omului „de teren” care își recitește jurnalul și acuitatea cercetătorului care își rafinează permanent observațiile.

Subiecții ale căror narațiuni personale se regăsesc prezentate într-unul sau mai multe capitole (Gheorghe Adam, Spirache Florea, Ioan Spânu, Gheorghe Mișca, Iduina Sachetti, Romano Fauro, Rosita Bertig, Fănică Prună, Florica Mișaca et alia), au, fără îndoială, abilități deosebite de povestitor, au fost martorii unor evenimente cruciale în istoria națională sau locală, sunt exponenți ai unor clase socio-culturale a cărei identitate trebuie studiată cu aplecare și nu depășesc limitele caracterologice ale „domnului Toată Lumea” pe care Halbwachs îl considera subiectul predilect al istoriei orale. Fără doar și poate, prin lucrarea de față narațiunile acestora devin reprezentative nu doar pentru istoria localităților (Fundătura, Muncel, Greci, Șercaia, Călărași), ci pentru tot spațiul românesc dintr-o anumită epocă a istoriei naționale, iar portretele de informator și contextele interviurilor zugrăvite în paginile cărții tind să fie emblematice atât pentru temă, cât și pentru studiile românești de istorie orală.

Amintiri pentru viitor reușește să îndeplinească relatarea experienței unui redevabil cercetător cu sinteza bibliografiei fundamentale a temei și (re)pune la dispoziția cititorilor un fascinat corpus de texte valoroase care ilustrează câteva teme ale istoriei recente: războiul, deportarea, instaurarea comunismului, colectivizarea, detenția politică etc.

Adelina Dogaru
*Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, București
România*

Cosmina TIMOCE-MOCANU, *Antropologia ritualului funerar. Trei perspective*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013, 456 p.

Cartea cercetătoarei Cosmina Timocea-Mocanu de la Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române – Filiala Cluj” nu seamănă deloc cu ceea ce suntem obișnuiți să parcurgem ca cititori specializați sau doar ca iubitori de folclor românesc. În primul rând, având calitatea inițială de lucrare de doctorat, demersul amplu și eficient nu a ținut cont de beneficiile recente ale acestui prag academic expus desuetudinii, inclusiv la nivel politic, și a urmat cu tenacitate, acribie și fler o temă altminteri neatrăgătoare la nivel psihologic: obiceiurile de înmormântare. Nici stilul de redactare cu care suntem seduși de-a lungul sutelor de pagini nu are caracteristicile tensionate ale unui candidat la o distincție, ci ia în posesie registrele științifice canonice și le depășește prin artificii reușite, demne de alte genuri literare, precum memorialistica și chiar beletristica.

O altă surpriză îi este pregătită receptorului (încordat poate de titlul foarte precis la nivel epistemologic) prin glisarea lină între epoci distincte și contemporaneitate. Intruziuni ale instanței științifice sunt menite să apropie obiectul cercetării de percepția prea specializată a omului modern, ceea ce face ca abordarea autoarei să fie deopotrivă sincronică și diacronică. În plus, informațiile de teren recente (2006–2011), culese din Sulina, Tulcea, au o relație similară, de complementaritate, cu documentele din Arhiva de Folclor a Academiei Române, de asemenea prezente în carte. Rezultatul îl constituie, cu evidență, vitalitatea credințelor și practicilor funebre îndătinată, deși investigația științifică nu și-a propus să o demonstreze.

Naturațea analizei și maturitatea gândirii etnologice aduc un alt beneficiu lucrării de față. Volumul colosal de bibliografie parcursă, în mai multe limbi de circulație universală și în limba română, este asimilat într-un mod creativ și nu predisune discursul la o paradă de erudiție. Nici măcar capitolul dedicat „retrospectivei bibliografice”, considerat normativ în abordările monografice, nu cade în păcatul unui excurs descriptiv, neutru, și preferă o manieră contrastantă de prezentare. Titlurile poetice date capitolelor atrag prin expresivitate și ludicul aparent, dar încadrările socio-istorice ale studiilor dedicate riturilor funebre au precizie chirurgicală, în baza unei „analize simptomatice” (p. 27).

Șase etape istorice plus un subcapitol dedicat receptării din exterior a obiceiurilor de înmormântare românești structurează prima parte a cărții, sub titluri intertextuale ce variază de la invocarea lui Mihai Eminescu – *De la „început, pe când ființă nu era, nici neființă”... la ființa națională*, la literatura populară – „*Și a crescut într-un an...*” – *Constituirea științei folclorului și a canonului scriiturii despre funerare* sau „*Noi așa tot am gândit/C’om vedea steagul pe masă/ Nu buhașul sus pe casă*” și până la sintagma binecunoscută a lui Claude Lévi-Strauss – „*Le regard éloigné*”. Vastitatea bibliografiei nu a împiedicat-o pe cercetătoare să structureze atent etapele socio-politice ale istoriei pe care disciplina folclorului le-a parcurs. Unele subcapitole, precum cel dedicat perioadei dintre 1947 și 1989 sau analiza critică a contribuțiilor străine la tema riturilor funerare, conțin substructurări ce oferă o perspectivă limpede asupra predeterminării diverse a discursurilor despre moarte. De-a lungul zecilor de pagini două nume apar contrapunctic: cel al lui Ovidiu Bârlea, a cărui autoritate este invocată pentru stabilirea unor adevărate precepte ale științei etnologice, și al Otiliei Hedeșan. Vocea profesorului timișorean și-a păstrat peste ani funcția evaluativă, căci nu puține sunt rândurile în care fosta studentă, acum autoarea volumului de față, recurge concludiv și sintetic la informații din cursurile de folclor predate de Otilia Hedeșan.

Partea a doua a cărții, intitulată *Experiența funerară narată*, pune în oglindă imaginea statică a informațiilor din arhivele românești, cu cea pulsantă a documentelor de teren. Abordarea diacronică, familiară deja din excursul bibliografic ce începe cu mijlocul secolului al XVII-lea, este valorificată și aici, prin invocarea materialelor de arhivă înregistrate începând cu ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Ancheta indirectă, prin intermediul chestionarelor specializate, este pusă în context internațional și analizată după același principiu cronologic în plan național. Eforturile de pionerat ale lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Densușianu, Petru Caraman și Romulus Vulcănescu sunt remarcate atât la nivelul analizei critice, cât și prin menționarea demersurilor academice ulterioare, cum au fost întemeierea Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei, la Iași, și elaborarea *Atlasului Etnografic al Moldovei* de către specialiști bucureșteni.

Arhiva de Folclor a Academiei Române, întemeiată de către Ion Mușlea, reprezintă în economia cărții „o analiză de caz”, cele 146 de manuscrise referitoare la moarte fiind discutate prin prisma unui raport dintre „microcontextul disciplinei” și „macrocontextul istoric, social-politic” (p. 153). O dată cu subcapitolul *Nivele de lectură a răspunsurilor la Chestionarul IX. Moartea și înmormântarea* discursul capătă o dimensiune sociologică nedeclarată, dar esențială pentru investigație. Cosmina Timocea-Mocanu vorbește despre profilul respondentului și explică de ce predomină informatorii femeii, ia în discuție conștiințiozitatea colaborării și vârstele subiecților pentru a evidenția, în concluzii, că, de fapt, comunitatea întreagă vorbește prin fiecare voce (p. 181).

Trecerea spre prelucrarea în profunzime a materialului de teren este deja făcută prin introducerea în atenție a factorilor determinanți la nivel sociologic. Astfel că subcapitolul *Perspectivile terenului. Pentru o antropologie funerară la scară individuală* continuă cu fluentă abordarea, prin furnizarea de argumente polifonice (rezultate din interviuri cu șase interlocutori din Sulina) pentru utilitatea și validitatea investigației propuse. Potrivit Cosminei Timocea-Mocanu, reflectarea personală a fenomenului morții definește antropologic

domeniul, fiindcă permite accesul către logicile „interne ale practicilor funerare”, către motivațiile „acțiunilor rituale” și interpretările „care emerg la nivel intracomunitar” (p. 303).

Transcrierea interviurilor este precedată de *Note marginale* și însoțită uneori de informații socio-psihologice în subsol. Dacă primele redau cu talent atmosfera momentului etnografic și pot ispiti specialiștii să coboare pe teren prin farmecul interacțiunii sugerate, datele din subsolul paginii amintesc de inițiativa lui Ovidiu Bârlea materializată în trascrierea basmelor, poveștilor și snoavelor din *Antologia de proză populară epică*. Metoda cercetătoarei clujene reușește însă să fie cu mult mai relevantă decât notarea neutră a mișcărilor corporale pe care povestitorul le făcea în timpul istorisirii, fiindcă „gradul zero al scriiturii” științifice nu a fost nici măcar luat în considerare în demers. Întregul volum al Cosminei Timocea-Mocanu furnizează detalii sensibile și convingătoare despre ansamblul cercetării de rituri funebre, sugestiile metodologice fiind implicite. Nu doar perspectiva generală a abordării, ce evită „generalizări ale experienței individuale” (p. 182) legate de moarte, ci și stilul de redactare ingenuu și ingenios evidențiază în chip singular cartea, așa cum am notat la început.

Candoarea abordării vine, în chip evident, din sinceritatea nepretențioasă a contribuțiilor personale, în timp ce ingeniozitatea instanței științifice face ca obiectul cercetării, folclorul, să influențeze discursul metatextual. Introducerea volumului debutează cu ceea ce ar putea fi un jurnal de călătorie, adică se relatează senzațiile inițiale la ajungerea în Sulina, și invită, în final, la parcurgerea textului științific printr-o formulă paradoxală: „să depănăm povestea...” (p. 22). Simularea unei includeri a etnologiei în *mythos*-ul popular este reperabilă și în preponderența timpului imperfect când se furnizează date de pe teren privitoare la contextul situațional și la informatori. Valoarea stilistică de continuitate a acțiunii într-un plan paralel cu realitatea cititorului se adaugă documentului viu al declarațiilor, ce hotărăsc, în final, structura ultimii părți a volumului. Nu rămâne nici o umbră de îndoială că obiceiurile funebre reprezintă un segment fundamental al culturii populare românești, mai puțin expus degradării decât ar putea părea, tocmai datorită intensității pe care le-o imprimă fiecare punere în scenă individuală.

Polimorfismul practicilor funerare în localitatea Sulina depășește formalismul prezentărilor *politically correct* și face o investigație imagologică elocventă. Și aici *Notele de teren* conving asupra expertizei auctoriale, transportând, în același timp, cititorul *in media res*. Diferențele dintre cele două etnii din Sulina (românii și lipovenii) sunt analizate după tipare folclorice clasice (obiceiuri familiale, obiceiuri calendaristice și efectul calendarului gregorian asupra lor), precum și în conexiune cu ofrandele funeste, iar studiile de caz nuanțează grăitor concluziile. Consecvența structurală și de stil se regăsește inclusiv în anexele volumului, ce furnizează informații prețioase atât din Arhiva de Folclor a Academiei Române, cât și din Sulina. Așezarea în oglindă, o dată în plus, a gesturilor și credințelor populare concrete creează un arc peste timp și demonstrează că prezentul stă, de fapt, sub protecția continuității. Iată de ce, tentativele poate la fel de ingenioase, dar nici măcar comparabile în profunzime și rigoare cu cartea Cosminei Timocea-Mocanu, de a decreta un „amurg” al culturii tradiționale, pălesc de la sine: realitatea etnografică reprezintă un pilon al cercetării de nezdruccinat.

Adina Hulubaș
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România

Carmen VASILE, **Adverbul românesc. Între continuitate latină, specific balcanic și evoluție internă**, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013, 200 p.

Lucrarea se bazează pe cercetarea de postdoctorat a autoarei, realizată în cadrul proiectului „Valorificarea identităților culturale în procesele globale” (nr. POSDRU/89/1.5/S/59758) și prezintă unele trăsături tipologice ale adverbului românesc. În comparație cu limbile romanice și cu cele balcanice. Autoarea își propune să sublinieze și trăsăturile care nu pot fi explicate exclusiv prin apartenența la aceste familii de limbi. Volumul cuprinde șase capitole și două anexe.

În primul capitol, intitulat *Adverbul românesc. Trăsături romanice și neromanice. Prezentare generală*, se discută mai întâi câteva trăsături tipologice legate de forma și sintaxa adverbilor: adverbele derivate cu *-ește*, *-cește*, *-iș*, *-âș*, și *-mente*, adverbele omonime cu alte cuvinte (adjective, substantive etc.), structuri cu valoare adverbială recurente, de tipul *în mod* + adjectiv, *în chip* + adjectiv, *pe* + supin / participiu plural feminin (*pe alese*, *pe nesimțite*) și particulele adverbiale. Interesant pentru derivare este faptul că româna se plasează pe o poziție intermediară între limbile care au un sufix adverbial specific predominant (vezi *-ly* din engleză, dar și franceza, maghiara, spaniola) și cele care nu au un astfel de element (germana, norvegiana, olandeza). Cel mai productiv sufix este *-ește/-icește*, prezent în cca 200 de formații din dicționarele limbii actuale. Varianta *-icește* a apărut prin reinterpretarea unor derivate cu baza terminată în *-ic*. Autoarea trece în revistă etimologiile propuse pentru acest sufix: (a) din sufixul adjectival *-esc* + *-e*, sufix adverbial de origine latină (cf. *bine*, *limpede* etc.); (b) din sufixul latinesc *-isce*; (c) din tracă. Un corespondent există în albaneză (*-isht*), precum și în dialectele aromân și meglenoromân, dar nu în cel istroromân. Sunt prezentate valorile semantice ale derivatelor cu *-ește*, zonele de interferență cu adjectivele derivate cu *-esc*, unele baze la care se atașează *-ește* (spre exemplu, numele etnice, un punct comun cu latina), posibilitatea adverbilor etnice cu *-ește* de a apărea într-un grup prepozițional de tipul *în englezește*, *din turcește*, *pe românește*, care distinge româna de alte limbi romanice, dar o apropie de unele limbi slave. În ce privește sufixul adverbial *-mente*, nu sunt foarte multe lucruri de spus: este neproductiv în română, formațiile înregistrate de dicționarele actuale, cca 35, fiind împrumuturi romanice (mai ales din franceză și italiană). Și din acest punct de vedere româna se distinge în cadrul României, deoarece nu a moștenit acest sufix din latină (o situație similară găsim în dialectele din sudul Italiei). Sufixele diminutive sunt comune cu cele adjectivale (*-(ic)el*, *-i(ș)or*, *-uc(ă)*, *-uleț*, *-uș*, *-uț(a)*), numărul lor apropiind româna de italiană, spaniolă, portugheză, catalană și provensală (în franceză, numărul lor este mai mic). În continuarea capitolului despre forma adverbilor, sunt menționate două aspecte mai importante referitoare la formele compuse: frecvența cumulare de prepoziții în formarea adverbilor românești compuse (de exemplu, *de-a dreapta*), la fel ca în alte limbi romanice vechi, și faptul că procedeul de formare a adverbilor indefinite și elementele componente se regăsesc în multe limbi, nefiind neapărat trăsături romanice sau balcanice, așa cum s-a propus. Particulele adverbiale („formații adverbiali non-lexicali”, p. 24) sunt tratate în al treilea subcapitol. Cele mai frecvente particule în dacoromână sunt *-a*, *-le*, *-și(-)*, mai puțin frecvente fiind *-i*, *-te*, *-re* (cu variantele *-riși* *-ne*). Ele au fost mai frecvente în româna veche decât în cea modernă, unde sunt întâlnite mai ales în registrul non-standard (la fel ca în alte limbi romanice). Autoarea prezintă și câteva ipoteze despre originea controversată a acestor formații non-lexicali, diferită de originea formațiilor din vestul României. Se face o analogie între particula adverbială *-s* din unele limbi romanice (de exemplu, sp. *a ciegas*, *de puntillas*) și elementul final *-e* din structuri adverbiale cu participiu / supin de tipul *pe alese*, *pe nemâncate*, care pare a fi desinența de plural neutru sau feminin, dar nu codifică sensul obișnuit de pluralitate.

Mai precis, nu ar fi vorba de pluralul nominal, ci de un plural aspectual și expresiv, similar cu pluralul din limbile care marchează pluriacționalitatea – iterativitatea, distributivitatea, pluralitatea participanților / a entităților afectate. Formațiile pot fi augmentate cu particulele adverbiale *-le* și *-lea* (*pe cititelea, pe răseselea*). Într-un alt subcapitol sunt tratate formele omonime cu alte clase lexico-gramaticale: (a) cu adjective (omonimie care în alte limbi romanice se întâlnește doar în unele contexte fie și în registrul non-standard); (b) cu forme verbale, ca participiu (*spune deschis*), supin (*nemaipomenit de...*), gerunziu (o analiză susținută de comparația cu dialectele sud-dunărene, care dispun de particule adverbiale pentru această utilizare), indicativ prezent (accidental, prin procese de gramaticalizare, lexicalizare: *cică, poate, curând, pasămite* etc., primele două cu corespondente romanice); autoarea dezvoltă problema unor forme verbale de tipul *răgușit, răstit, șchiopătat*, cu utilizare adverbială, ce „nu au atras atenția până acum cercetătorilor” (p. 33) și nu au corespondente morfosintactice (forme verbale nepersonale) în limbile romanice; (c) cu substantive, în două tipuri de construcții: tipul *doarme covrig, frumoasă foc* (în registrul popular-coloquial, cu grad înalt de fixare) și tipul *seara, serile, vara, verile, minute, ore, ani*, tratate pe larg în capitolul 3. Sunt menționate și locuțiunile și expresiile adverbiale, unele dintre ele fiind tratate în capitolele 4 și 5. La finalul primului capitol autoarea face câteva observații lexico-semantice și etimologice, precum și unele observații sintactice, legate de modificatorii antepuși de gradare propriu-zisă sau modalizantă, modificatorii nonrestrictivi din grupul nominal, seria *mai, și, tot, prea, cum*, precum și adverbele locative construite cu un posesiv (*împotrivă-mi*), tratate pe larg în ultimul capitol.

Cel de-al doilea capitol al volumului, intitulat *Adverbele în -iș și -âș. O clasă de adverbe sufixate cu trăsături particulare în context romanic*, cuprinde un inventar bogat de formații cu acest sufix, fie ele adverbe sau alte unități lexicale (majoritatea, substantive) cu utilizare adverbială. Autoarea a extras formațiile din cele două dicționare invers ale limbii române, din *Dicționarul Academiei și Dicționarul limbii române*, din glosare regionale (din Argeș, Muntenia), din TDRG³ (H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 3) și din lucrări anterioare ale lui Adrian Chircu și Victoriei Popovici. În raport cu ultimele două lucrări, autoarea identifică unsprezece unități suplimentare. În lista de inventar, autoarea reține o glosare (minimală), anul primei atestări și atestarea pentru valoarea adverbială, iar la lexemele nou-introduse, este indicat și contextul (cu citat) în care este atestat lexemul. Față de lucrările anterioare, autoarea aduce, pe lângă unele unități noi, și completări sau rectificări privind datarea și etimologia formațiilor. Inventarul este completat cu un studiu referitor la adverbele în *-iș* și *-âș*, care tratează câteva aspecte: (a) valorile semantice ale formațiilor; (b) atestarea, vitalitatea și repartiția diafazică și diatopică; (c) originea și continuumul morfo-lexical cu clasa numelui; (d) corespondentele romanice ale adverbilor cu aceste sufixe.

În capitolul al treilea, *Grupurile nominale neprepoziționale cu valoare adverbială în limba română*, sunt analizate unele grupuri nominale care au rol adverbial, intitulate „adverbiale temporale situative” (p. 72), de tipul *vara asta, prima oară, astăzi, marți, serile, duminica, duminicile*, precum și unele „adverbiale temporale care exprimă durata, cantitatea” (p. 72), ca *tot timpul, ore întregi, minute*. Se face mai întâi o descriere generală a grupurilor nominale fără prepoziție cu rol adverbial, trecându-se în revistă mai multe analize ale acestor grupuri din literatura de specialitate, apoi sunt descrise particularitățile din română ale adverbialelor avute în vedere, în ce privește structura și trăsăturile lor nominale și adverbiale. Româna folosește aceste grupuri nemarcate cazual (cu forma de nominativ-acuzativ), spre deosebire de alte limbi, de pildă limbile slave ca poloneza, rusa. Se arată că tiparul era mai productiv în limba veche. Concluziile capitolului sunt că pentru grupurile adverbiale neprepoziționale, analiza sintactică cea mai acceptată este că sunt grupuri nominale veritabile, cu funcția de complement al unei prepoziții vide fonetic.

În al patrulea capitol, intitulat *Specificul expresiilor lexicale adverbiale de tipul în mod/ în chip + adjectiv în limba română*, sunt analizate structurile adverbiale recurente

formate cu adjectiv precedat structuri prepoziționale ca *în mod, la modul, în chip*. Autoarea face mai întâi niște observații tipologice, menționând numeroase studii care tratează acest subiect în literatura de specialitate internațională, apoi descrie situația în limba română actuală a acestor grupuri, în ce privește forma, sensul și utilizarea lor, indicând numeroase exemple, din variate surse (literatură, internet, presă, corpusuri de română actuală vorbită transcrise). Se fac apoi niște observații de frecvență și repartizare stilistică, pe baza unui corpus de texte din literatură, presă, texte științifice, jurnalistice și limba vorbită. Autoarea observă că în limba actuală expresiile adverbiale cu *mod* sunt mai flexibile (în ce privește antepunerea adjectivului, dislocarea, varianta cu *la*), față de cele cu *chip*, care sunt mai fixate. De asemenea, adverbialele cu *mod* sunt mai frecvente. Capitolul continuă cu un studiu diacronic al adverbialelor *în chip...*, *în mod...*, cuprinzând observații referitoare la etimologia și utilizarea în diacronie a lexemelor *chip* și *mod* și a sintagmelor care le conțin.

Capitolul al cincilea, *Un tipar adverbial specific românei: pe alese, pe nemâncate. Corespondente romanice și balcanice*, este dedicat unor construcții adverbiale foarte interesante din punct de vedere sintactic și tipologic, cu tiparul prepoziție (*pe*) + supin/participiu sub forma de plural feminin/ neutru. Sunt prezentate mai întâi succint corespondențele dintre tiparul adverbial românesc și cel romanic, format din prepoziție + o rădăcină nominală sau verbală terminată în *-ons* (franceză; catalană), *-ones* (spaniolă), *-ouns* (provensală), *-ões* (portugheză), *-one/ -oni* (italiană). Tiparul e productiv în română, autoarea înregistrând peste 200 de construcții, dintre care peste trei sferturi în dicționarele reprezentative. Tiparul românesc corespunde parțial celui romanic, fiind o dezvoltare paralelă în română. Sunt exemplificate tiparele corespondente din celelalte limbi romanice și se indică o literatură bogată care tratează subiectul în limbile respective. Sunt prezentate și corespondențele din dialectele sud-dunărene. Tiparul cu supin sau participiu plural există doar sporadic în aromână, în câteva unități. În schimb, autoarea găsește câteva similarități formale și semantico-sintactice între structurile menționate din dacoromână, în care finala *-e* poate fi interpretată drept o particulă adverbială, și gerunziul din dialectele sud-dunărene, unde de asemenea este prezentă o particulă adverbială, iar posibilitățile de construcție indică tendința de adverbializare a gerunziului. Interesante sunt și similaritățile cu unele structuri din albaneză, cu valoare temporală sau cu valoare negativă (tipul *pe înserat(e)*, *pe neașteptate*). De asemenea, se arată că participiul negat poate avea valoare temporală și în aromână. Concluziile capitolului sunt că, față de limbile romanice, structurile din română au valori modale mai generale, nefiind limitate la caracterizarea mișcării/ poziționării corpului; în plus, în română există și o clasă de adverbiale temporale. Prepoziția nu este omisibilă în română, spre deosebire de italiană, iar baza lexicală este de origine verbală în română, pe când în limbile romanice sunt mai frecvente bazele nominale. Finala bazei, omonimă cu desinența de plural, poate fi interpretată fie ca un plural expresiv, fie o particulă adverbială, la fel ca în alte limbi romanice. Tiparul este viu și productiv în română, în registrul non-standard, înregistrându-se și multe creații spontane, spre deosebire de alte limbi romanice.

Ultimul capitol al lucrării, intitulat *Specificul construcțiilor românești de tipul înainte-și / înaintea-și / înaintea ta*, tratează problema adverbilor/ prepozițiilor locative urmate de un termen posesiv, puțin discutată în literatura de specialitate la nivel tipologic, comparativ. Autoarea face mai întâi o descriere a structurilor în română, urmate de observații diacronice, bogat exemplificate, și comparative, cu limbile romanice. Se discută despre statutul afixelor de tip *-(u)l, -a*, care ar putea fi analizate ca articole definite (fiind mai greu de explicat în acest caz atașarea la un termen de tip prepozițional/ adverbial) sau ca particule adverbiale. Concluziile la care ajunge sunt că: (a) aspectul articular sau nearticular al termenului locativ nu este un criteriu suficient pentru a stabili statutul prepozițional sau adverbial al acestuia; (b) dacoromâna și, parțial, aromâna, precum și varietățile ibero-romanice au dezvoltat independent structuri cu termen locativ urmat de posesiv, o

inovație față de limba latină; (c) posibilitatea posesivului de a apărea în construcție cu un termen locativ al cărui statut nu este clar substantival s-ar putea explica prin analogia cu structurile nominale cu valoare locativă de tipul *în fața mea, în spatele nostru*.

Volumul se încheie cu două anexe. Prima cuprinde un inventar de 97 de adverbe cu particule adverbiale și cu variante ale finalei, întocmit pe baza *Micului Dicționar al Academiei*, iar a doua, un inventar al expresiilor adverbiale de tipul *pe alese, pe nemâncate*, realizat pe baza mai multor dicționare (inclusiv *Dicționarul Academiei*) și a glosarului regional Muntenia (Editura Academiei Române, 1999), la care autoarea a adăugat o serie de unități culese de pe internet, în total fiind înregistrate 210 unități, multe dintre ele nemenționate anterior în lucrări de specialitate sau în dicționare ori glosare.

Lucrarea doamnei Carmen Vasile, CS III la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București și asistent universitar la Facultatea de Litere a Universității din București, reprezintă o valoroasă sursă de informații și bibliografie pentru studiul adverbului românesc, în perspectivă comparativă și tipologică. Cele șase capitole cuprind multe tipuri de probleme și perspective de studiu: informațiile de ordin sincronice sunt dublate de un bogat material diacronic, pe baza căruia autoarea își susține ipotezele, sunt abordate probleme de ordin etimologic, sintactic, semantic, în perspectivă evolutivă, se fac permanente referiri la alte limbi, înrudite sau nu cu româna, precum și comparații cu dialectele sud-dunărene. Volumul cuprinde multe informații noi și un bogat material, dar valorifică și o bogată bibliografie internațională. La finalul capitolelor se indică, în general, diverse posibile noi direcții de studiu, pentru lucrări ulterioare. Singurul „regret” al celui care citește cartea este acela că, din cauze „burocratice”, legate de specificul proiectului general de tip POSDRU în cadrul căruia a fost realizată, ea nu poate fi comercializată de editură, la fel ca și celelalte lucrări elaborate în cadrul acestui proiect, neputând astfel să fie difuzată mai larg, la nivel național sau internațional. Prin urmare, autorii sunt nevoiți să își difuzeze singuri volumele, iar cei interesați pot scrie autorilor pentru a solicita un exemplar.

Blanca Croitor
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București
România

* * **Virginia Woolf Bulletin, issue no. 45 (January 2014), no. 46 (May 2014), no. 47 (September 2014)**, Fairhaven, Charnleys Lane, Banks, Southport PR9 8 HJ, UK, Virginia Woolf Society of Great Britain

The Virginia Woolf Society of Great Britain published the Virginia Woolf Bulletin three times a year. In this review I will go through the three issues published in 2014.

In the editorial of issue no. 45, Stuart N. Clarke writes about the way the concept of the common reader is problematic after listening to the discussion on BBC Radio 3 Night Waves. The conclusion to the discussions was that the common reader was a woman. According to Clarke, it is a problematic conclusion. “Woolf’s repeated use of male pronouns” has to do with it being “the normal way of being all-encompassing before the 1970s” (p. 3).

Stephen Barkway presents a letter from Woolf to H.R. Wackrill dated November 5 1937. This letter is an occasion to present some information on art historian H.R. Wackrill and his relation with Roger Fry and Virginia Woolf. Fry wrote the foreword to his first

published essay *A Note on Modern Painting*. We do not know if Woolf read the book accompanying the quoted letter, *The Inscription over the Gate: A Study of William Blake*.

In *Some Press Opinions (Part Three)*, Stuart N. Clarke quotes reviews of Woolf's novel *Night and Day*: "this gives us a chance to see reviews that we know the Woolfs read, and to ponder on the choices they made the excerpts" (p. 7). Among the remarks in bold are the following: "One's expectations were strong after *The Voyage Out*. They are satisfied by *Night and Day*. The fine shades of critical apprehension of character and emotion here form themselves into a richer, more vital drama" (p. 8), by Edward Garner, in *The Daily News*, 17 November 1919.

"There is an atmosphere clinging to every one; it is, so to speak, their inner consciousness made visible. We seem to know what they are doing and thinking even when they are not there. For in every written story there is a long part unwritten. With most novelists this is simply the omitted part; it is left not only untold but unhinted; but with *Mrs Woolf* we are aware of it all the time" (p. 14), by E.A.B., *New Commonwealth*.

After some reviews comparing Woolf's novel to those by Austen, Brontë, and James, the series of reviews is ended by one where the following is written in bold: "It is a novel which owes nothing to any other and hardly anything to the ordinary mechanism of fiction" (p. 30) – *The Field, The Country Gentleman's Newspaper*, 29 November 1919.

In *Notes and Queries, Elizabeth Dalloway's Omnibus*, Stuart N. Clarke quotes the fragment from the novel expressing Elizabeth's feeling of freedom while on the bus after leaving Miss Killman. No. 11 is one of the most famous bus routes in London. However, we are told that Elizabeth did not take a "regular no.1" but a "pirate" as Woolf underlines. A history of pirate busses is then presented in this article: "this colorful episode in the history of London's buses came to an end in 1933 with the creation of the London Passenger Transport Board" (p. 36).

The *Virginia Woolf Today* section covers events related to Woolf and her work. Also, interest in her works is mentioned. For instance, in an article in the *Sunday Times* from 21 July 2013 about what celebrities are taking on holiday, we find out that Martha Lane Fox is taking Woolf's *Diary*. An article from the *Observer* from August 13 discusses how Woolf "came up with a figure of 500 pounds a year that would enable you to lead a good life" (p. 39).

The following books are included in the reviews section: *Virginia Woolf's Essayism*, by Randi Saloman, *Shell Shock and the Modernist Imagination*, by Wyatt Bonikowski, *The Charleston Bulletin Supplements*, by Virginia Woolf and Quentin Bell, edited by Claudia Olk, *Virginia Woolf's Garden: The Story of the Garden at Monks House*, by Caroline Zoob, *The Angel of Charleston: Grace Higgins, Housekeeper to the Bloomsbury Group*, by Stewart MacKay, and *The Years*, by Virginia Woolf, edited by Anna Snaith.

This issue of the Bulletin ends with a *Report of Society Event – Virginia in Warwickshire*, 1–6 September 2013, with the events presented by days, by Lynne Newland and Stephen Barkway.

*
* *

The following issue, published in May, begins with Stephen Barkway quoting a letter from Virginia Woolf to Arthur Waley dated January 11 1928. The note that follows shows the relationship of Waley to Bloomsbury and to Woolf. "Arthur Waley was a well-known translator from the Chinese and Japanese and was probably introduced into Bloomsbury through his Cambridge connections and Roger Fry" (p. 6). Woolf gave a positive review to Waley's translation of *The Tale of Genji* by Lady Murasaki. She thanks him in her preface to the novel Orlando. However, Waley's name appeared on a list *Against Orlando* written by Bloomsbury antagonist Cyril Connolly.

The text *The Mark on the Shutter: or, a Small Boy's Conscience* by Desmond MacCarthy follows. Stuart N. Clarke writes a note to it where he states that this story is homage to Woolf's *Mark on the Wall* judging by the similarities between the two titles. Woolf read it and this is how she knew so much about boys' schools, according to an exchange of letters between her and Rylands after *The Waves* was published.

In her article *Writing Back through our Mothers: Julia Stephen's Influence on the Work of Virginia Woolf*, Marion Dell details how Julia Stephens "fostered Woolf's writing from early childhood. [...] She valued and disseminated Woolf's work, engineering opportunities for her writing and publication" (p. 18). The influence of Julia Stephen on the following writings by Woolf is analyzed in this article: *A Room of One's Own*, *To the Lighthouse*, *Freshwater*, *Orlando*, *Kew Gardens*, *Night and Day*, *The Years*, *Three Guineas*, *Mrs Dalloway*, as well as her early journalism.

In *Marjorie Strachey's The Counterfeits: A Fictional Version of Bloomsbury*, Hilary Newman analyses this novel. The article begins with facts about Marjorie Strachey, the youngest daughter of Lytton Strachey and places her in the context of her relation to the Bloomsbury group. Her version of the group was "fairly negative" (p. 28). The novel *The Counterfeits* "is based upon her own life, and its subject is her relationship with a figure outside Bloomsbury, whose beliefs and behavior she elevated above those of the Bloomsberries" (p. 28). He was a Liberal Member of Parliament for Newcastle-under-Lyme, Josiah Clement Wedgwood. We are told that "Woolf good-humoredly wrote that 'Marjorie's book twits us all, practically by name; and compares us with Jos and herself, much to her advantage'" (p. 28).

In his article *The Duke of Cambridge*, Stuart N. Clarke states that "Virginia Woolf refers to the statue of the nineteenth-century duke twice, both times in the context of militarism and patriarchy" (p. 38). The works where the duke is mentioned, and which are analyzed starting from mentioning the context and giving quotations, are *Mrs Dalloway* and *A Room of One's Own*. "In *Mrs Dalloway* (1925), after leaving Clarissa in the morning, Peter Walsh walks up Whitehall. Thinking about his past and his prospects for the future, 'he glare[s] at the statue of the Duke of Cambridge'" (p. 38). The statue is mentioned in Chapter 2 of a *Room of One's Own*, when "the narrator reflects on the patriarchs and their 'instinct for possession'" (p. 38).

In *Notes and Queries*, Stuart N. Clarke argues that "Oxbridge in *A Room of One's Own* is 'really' Cambridge and that Fernham is a conflation of Newnham and Girton Colleges" (p. 46).

In *Mansfield and Woolf - A New Discovery*, Lindsay Martin presents us an "unsigned parody of an early nineteenth-century epistolary novel, called Virginia's Journal", first published in *Rhythm* in January 1913, but not definitely attributed to Mansfield until Number found the typescript" (p. 50). It contains "an early criticism of Arnold Bennett ('Rennet' in the story), which Member claims shows that criticism of Bennett 'was common, or commonplace, by 1913, long before publication of Woolf's *Mr Bennett and Mrs Brown*.'" (p. 50).

Stephen Barkway presents in *Virginia Woolf Today* "relevant material that comments on Woolf's current standing and reputation" (p. 56).

In *Bloomsbury Bibliomania*, poems by G.H. Luce (Hogarth Press), Stephen Barkway presents us "a unique 'mongrel' of a book within the Hogarth Press catalogue" (p. 57).

The reviews section focuses on the following: *The Bloomsbury Group Memoir Club*, by S.P. Rosenbaum, *Victorian Celebrity Culture and Tennyson's Circle*, by Charlotte Boyce, Páraic Finnerty and Anne-Marie Millim, *Elizabeth of the German Garden: A Literary Journey*, by Jennifer Walker.

The *Reports of Society Events* include *Reading Group Meeting, 14 December 2013: 'Thoughts on Peace in an Air Raid'* by Sarah M. Hall and *Fifteenth Annual Virginia Woolf*

Birthday Lecture: 'To Pin Down the Moment with Date and Season', given by Hermione Lee on 25 January 2014 by Stephen Barkway.

*
* *

The September issue begins with an editorial signed by Stuart N. Clarke which is about his reflections on the Leonard Woolf Society's annual meeting (May 24 2014). Stuart N. Clarke notices that "Some of us started with Virginia Woolf's novels and branched out to her life and social milieu, or perhaps to other modernist writers. Others started with Woolf's life, which led them to her novels" (p. 3).

Stephen Barkway presents us readers with two letters from Virginia Woolf to Sibilla Aleramo. Sibilla Aleramo was an Italian novelist who published an essay on Woolf's novel *Orlando* in 1931.

Giulia Negrello goes on to detail the relationship between Virginia Woolf and Sibilla Aleramo in her paper *Sibilla Aleramo and the Myth of Virginia Woolf*. The letters previously presented are an important discovery since Woolf is not among Aleramo's correspondents in the Aleramo Archive in Rome. Aleramo had a significant role in promoting Woolf's novels in Italy. Negrello's paper aims at presenting Aleramo to the readers of the *Bulletin* and her relationship to Woolf. Aleramo was especially interested in the novel *Orlando* since it "spoke to her own experience as a bisexual" (p. 10). She also could identify with Woolf as a role model, so much so that "she projected Woolf's death onto her own personal life" (p. 11): she found it "comparable to her own despair at being abandoned by her lover" (p. 12).

In his article, *'With Several Folds of Blackness on their Eyes': Awaking from the Metaphor of Sleep in To the Lighthouse*, Tim Cook draws a comparison between what Christopher Clark describes as the motif of 'sleepwalkers' to refer to "the hapless politicians, diplomats and generals of the early twentieth century as they led their nations into what became an unavoidable conflict" (p. 16) and an entry from Woolf's diary where she refers to the same "metaphor of sleepwalking and war" (p. 16). The article focuses especially on the section titled *Time Passes* in *To the Lighthouse*. Julia Briggs claims that "the events" in this section "are figures as dreams" (Briggs 175).

Hilary Newman's article *'An Influence upon Novelists... Out of all Proportion to [his] own Popularity': Thomas Love Peacock and Virginia Woolf* follows next. It presents the importance of Virginia Woolf's criticism on Peacock (1785-1866) as well as his appeal to some writers who were members of Bloomsbury. Newman believes that Peacock's novels have influenced Woolf's novel *To the Lighthouse* in terms of style and narrative devices. For instance, "Peacock's novels and *To the Lighthouse* [...] jettison an omniscient narrator" (p. 31).

Stuart N. Clarke presents, in his article *Hampton Court in The Waves*, how the Stephen children would reach this place in 1903 by public transport. He also presents his own trip to the same place in 2013. The article focuses on the significance of Hampton Court to Woolf's own life. For instance, in the 1920s it was linked to her relationship with Vita Sackville-West. Stuart N. Clarke, during his own trip, wishes to identify the inn mentioned in *The Waves* where the characters dine.

In *Notes and Queries: The Years*, Stuart N. Clarke focuses on the question "Why should we think that Kitty is travelling to Yorkshire?" from King's Cross when "Towards the end of the '1914' chapter [...] Kitty [...] is driven by her chauffeur late at night to the station" as "It is not confirmed in the text" (p. 39).

The article *The Picture of Cologne Cathedral* focuses on the issue of how in *The Years* there are references to events related to the cathedral before its inauguration.

The section titled *Virginia Woolf Today* lists events in 2014 related to Woolf and her work.

Michael Pearson's brief article, titled *Bloomsbury Bibliomania: Virginia Browne-Wilkinson* brings to our attention the name present in the title: "[...] Virginia Browne-

Wilkinson first met him in 1959 [...] In Leonard's final years she helped him in many ways: typing letters, correcting the proofs of his final volume of autobiography, and staying at Monk's House to care for him" (p. 57-58).

This issue of the *Bulletin* ends with a section of reviews. The following books are under review: *The Modernist Party*, edited by Kate McLoughlin, *Virginia Woolf and December 1910: Studies in Rhetoric and Context*, edited by Makiko Minow-Pinkney, 'With You in the Hebrides': *Virginia Woolf and Scotland*, by Jane Goldman, *Virginia Woolf, Authorship and Legacy: Unravelling 'Nurse Lughton's Curtain'* by Kristin Czarnecki, *Bella Woolf, Leonard Woolf and Ceylon* by Hilary Newman, *The Proper Writing of Lives: Biography and the Art of Virginia Woolf* by Claudia Cremonesi, *The Labors of Modernism: Domesticity, Servants, and Authorship in Modernist Fiction* by Mary Wilson. The last article is a Report by Lindsay Martin on her experience with the *Alliance of Literary Societies 2014 AGM and Conference*.

To conclude, all three issues of the *Bulletin* show us how relevant Virginia Woolf and her work are today.

Irina-Ana Drobot
Technical University of Civil Engineering, Bucharest
Romania